

ชีวิตและครอบครัวของผู้หญิงชนชั้นกลางไทย กับ “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” และการก่อตัวของระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่

สายชล ลัตยานุรักษ์¹

(Received: May 11, 2021; Revised: September 29, 2021; Accepted: September 29, 2021)

บทคัดย่อ

ในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากและรวดเร็ว ทำให้ผู้หญิงชนชั้นกลางมีระบบคุณค่าและเกิดอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ที่ส่งผลให้เกิด “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” สองมิติที่ทับซ้อนกัน มิติหนึ่งมาจากความพยายามทำตามมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกเดิมที่ยังคงมีอิทธิพลในสังคม แต่ไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์ อีกมิติหนึ่งมาจากการทำตามอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ แต่ก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายใหม่ที่ใฝ่ฝัน เพราะยังต้องใช้ชีวิตภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและระบบคุณค่าเดิมในครอบครัว

“ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ทำให้ผู้หญิงชนชั้นกลางต้องไปสู่ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่มีอยู่หลายรูปแบบ ตอบสนองผู้หญิงแต่ละกลุ่มที่มีสัดส่วนของระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิมกับระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่แตกต่างกัน “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” เหล่านี้ไม่เพียงแต่จะช่วยปลดปล่อย “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” เท่านั้น แต่ยังเป็นທີ່สำหรับบ่มเพาะ “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่” ให้มีพลังมากขึ้นด้วย

ถึงแม้ว่าการปรับเปลี่ยนระบบคุณค่าและอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงชนชั้นกลางบางส่วนจะเป็นไปอย่างจำกัด แต่ผู้หญิงส่วนหนึ่งก็สามารถตอบโต้และต่อต้านระบบคุณค่าและระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิมในสังคมอย่างเข้มแข็ง เพื่อยืนยันในสิทธิ เสรีภาพ อิสรภาพ และความเสมอภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเพศวิถีและการทำงานที่สร้างตัวตนใหม่ให้แก่ผู้หญิงชนชั้นกลางเหล่านี้

คำสำคัญ: ครอบครัว, ผู้หญิงชนชั้นกลางไทย, ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก, ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก, ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่

¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Life and family of Thai middle-class women and the formation of a new emotional regime

Saichon Sattayanurak²

Abstract

Dramatically changing lifestyles and social relationships have given middle-class women new values and emotions. As a result, it leads to overlapping two dimensions of “emotional suffering”. One dimension comes from an attempt to conform with the old emotional standards that still influence society, but not able to behave completely. Another dimension comes from dealing with new emotions, but it is uneasy to achieve the new dreams relating to these new emotions. The reason is that the middle-class women still have to live under the same old power relationship and family value system

The “emotional sufferings” thus has led each group of middle-class women to take refuge in many forms of “emotional refuge” taking mixing different proportions of old and new emotional regime; These “emotional refuge” not only help relieve “emotional suffering”, but a place for cultivating and reinforce “new emotional regime” as well.

Although some modifications to the values and emotional systems of middle-class women are limited. But some women have been able to strongly counter and oppose the traditional values and emotional regimes in society. It insists on rights, liberties, and equality, especially in the sexuality and work that establishes the new identity of these middle-class women.

Keywords: Family, Thai middle-class women, Emotional suffering, Emotional refuge, New emotional regime

² Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University.

บทนำ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์และอธิบายความเปลี่ยนแปลงของ “ระบอบอารมณ์ความรู้สึก” ที่สัมพันธ์กับชีวิตและครอบครัวของผู้หญิงชนชั้นกลางไทยในช่วงทศวรรษ 2530 ถึงปัจจุบัน โดยนำแนวความคิดของวิลเลียม เรดดี (William M. Reddy) มาประยุกต์ใช้ แต่ได้พิจารณาข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างกว้างขวางเพื่อเข้าใจลักษณะเฉพาะของผู้หญิงชนชั้นกลางไทยในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทย โดยหวังว่าจะช่วยให้เข้าใจความซับซ้อนของปัญหาครอบครัวที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวให้ดีขึ้น เกิดความตระหนักในศักยภาพและขีดจำกัดของผู้หญิงที่เป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมมากขึ้น และช่วยสะท้อนให้เห็นทั้งพลังและความอ่อนแอของกระแสความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ความรู้สึกโดยรวมในสังคมไทยได้เพิ่มขึ้น

แนวความคิดของเรดดี (Suwannakij, 2020, pp. 521-274) ช่วยในการตั้งคำถามและการศึกษาประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความเข้มงวดของระบอบอารมณ์ความรู้สึกในสังคมที่ทำให้ผู้คนเกิด “ความทุกข์ทรมานทางความรู้สึก” จนต้องแสวงหาทางออกโดยไปพึ่งพิงที่อื่นๆ นอกกรอบมากขึ้น นำไปสู่การเกิดระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ขึ้นมา โดยที่สื่อต่างๆ ทำให้อารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ที่บ่มเพาะอยู่ใน “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ทั้งหลาย กระจายออกไปสู่สังคมวงกว้าง กลายเป็นพลังทางอารมณ์ความรู้สึกที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันการปฏิวัติทางการเมือง ซึ่งหลังจากเกิดการปฏิวัติทางการเมืองขึ้นแล้วก็ยังมิพลวัตทางอารมณ์ความรู้สึกที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปในทิศทางที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ในสังคมต่อไป โดยที่ “ครอบครัว” ก็เป็น “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” เมื่อหญิงและชายพุ่มพักความรักขึ้นมาจาก “มิตรภาพและความจริงใจ” ที่นำไปสู่การแต่งงานและการสร้างครอบครัวร่วมกัน

ในกรณีครอบครัวของผู้หญิงชนชั้นกลางไทย สื่อหลายชนิด เช่น นวนิยาย เพลง ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ คอลัมน์ต่างๆ ในนิตยสาร ฯลฯ ได้หล่อหลอม “ความรักจากมิตรภาพและความจริงใจที่นำไปสู่การแต่งงาน” หรือปลุกฝัง “ความรักแบบโรแมนติก” ที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจ และมีผลต่ออัตลักษณ์ ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ของผู้หญิงชนชั้นกลางอย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม ความรักแบบโรแมนติกนี้เองที่มีส่วนสร้าง “ความทุกข์ทรมานทางความรู้สึก” ร่วมกับปัจจัยอื่นๆ ในชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในและนอกครอบครัวของผู้หญิงชนชั้นกลางท่ามกลางความหมายของ “ความเป็นชาย” และ “ความเป็นหญิง” รวมทั้งระบบคุณค่าที่ผู้ชายและผู้หญิงในสังคมไทยยึดถือ ดังจะวิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

ในอดีตที่ผ่านมา การศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาด้วยวิธีวิทยา “วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์” โดยมุ่งวิเคราะห์ความหมายของ “ความเป็นชาย” หรือ “ความเป็นหญิง” ภายใต้อุดมการณ์ปิตาธิปไตย แม้ว่าส่วนใหญ่จะศึกษาด้วยบทหรือสื่อเพียงประเภทเดียว หรือคอลัมน์เดียว หรือแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องเดียว แต่ก็ช่วยให้เข้าใจพลังของวาทกรรมต่างๆ ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว (เช่น Louiyapong, 1996; Kongsuwan, 2002; Nirannoot, 2003; Jaratjarungkiat, 2006; Suvattanavanich, 2007; Kaewjunge, 2010; Sukwisith, 2011; Chechang, 2012)

การศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ กลุ่มแรก มุ่งแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในสังคมไทยมีสถานภาพและบทบาทสูงในทางเศรษฐกิจและสังคมอันเกิดจากหลายปัจจัย เช่น ประเพณีที่ผู้ชายย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัวของผู้หญิงหลังการแต่งงาน การที่ลูกสาวสืบทอดมรดกที่ดินจากพ่อแม่ การนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายแม่ และผู้หญิงมีบทบาทในการค้าขาย ฯลฯ งานเขียนเหล่านี้มักศึกษาผู้หญิงในสังคมชนบท งานเขียนอีกกลุ่มหนึ่งพยายามเชื่อมโยง

ระหว่างเพศสถานะกับปัญหาสังคม เช่น การกดขี่ทางเพศ ปัญหาโสเภณี ฯลฯ (Thaweessit, 2007, pp. 311-357) ถึงแม้ว่าบางเรื่องจะกล่าวถึงระบบคุณค่าที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบคุณค่าจากพุทธศาสนา แต่งานเขียนทางมานุษยวิทยาเหล่านี้ก็ยังขาดการศึกษามิติทางอารมณ์ความรู้สึกซึ่งมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้หญิงกับคนอื่น ๆ ในสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ในครอบครัวที่กำลังเผชิญปัญหาความแตกร้างและการหย่าร้างที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ระบอบอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงชนชั้นกลางกับชีวิตครอบครัวก่อนทศวรรษ 2530

ผู้หญิงชนชั้นกลางได้รับการหล่อหลอมจากระบบการศึกษาและสื่อหลายประเภท ให้ยึดถือระบบคุณค่าและมีอารมณ์ความรู้สึกที่อยู่ในกรอบของ “ความเป็นไทย” เช่น พุทธศาสนาแบบไทย ภาษาและวรรณคดีไทย ศิลปะไทย มารยาทไทย ฯลฯ ให้มีความเป็น “กุลสตรีไทย” ที่ทำหน้าที่ของ “เมีย” และ “แม่” ที่ดีได้อย่างสมบูรณ์แบบ เพื่อให้ครอบครัวมีความมั่นคง สามารถมีบทบาทอย่างเข้มแข็งในการสร้างพลเมืองดีของชาติที่ยึดมั่นใน “ความเป็นไทย” อันทำให้ยอมรับโครงสร้างสังคมที่แบ่งคนออกเป็นลำดับชั้นและโครงสร้างรัฐแบบรวมศูนย์อำนาจ (Sattayanurak, 2014)

นวนิยายและละครโทรทัศน์หล่อหลอมผู้หญิงให้มีอารมณ์ความรู้สึกประการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตครอบครัวของชนชั้นกลาง นั่นคือ ความรักแบบโรแมนติก การมี “ความรักแท้” หรือ “รักเดียวใจเดียว” ทำให้ผู้หญิงได้รับการยกย่องและรู้สึกกว่าตนเองเป็นคนมีคุณค่าหรือมีเกียรติ ผู้หญิงจะทุ่มเทจิตใจและยอมทำทุกอย่างเพื่อคนรัก หรือเพื่อสามีกับลูก โดยที่ไม่คำนึงถึงความสุขหรือความทุกข์ของตนเอง (Fongkaew, 2011, p. 189)

ครอบครัวของชนชั้นกลางไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมามักมีจุดเริ่มต้นจากรักแบบโรแมนติก แต่ในวัฒนธรรมไทยความหมายของ “ความรักที่จริงใจ” มิได้เกิดจากมิตรภาพระหว่างชายกับหญิงที่เสมอภาคกัน จะเด็ด ในนวนิยาย ผู้ชนะสิบทิศ มี “ความจริงใจ” ต่อผู้หญิงทุกคน แต่เขารักผู้หญิงหลายคนไปพร้อมกัน เพียงแต่ “รัก” ไม่เหมือนกัน เช่น รักคนหนึ่งด้วย “ใจภักดี” และรักอีกคนหนึ่งด้วย “ใจปอง” (Eoseewong, 1995, p. 7) ซึ่งเมื่อผู้ชายไทยมีความรักแบบ “จะเด็ด” เป็นอุดมคติแล้ว อารมณ์ความรู้สึกในครอบครัวที่มักจะเกิดขึ้น ก็คือ “เมื่ออยู่ด้วยกันนานไปผู้หญิงส่วนใหญ่มักกลัวสามีนอกใจ...สิ่งที่ทำให้ผู้ชายส่วนใหญ่กินไม่ได้นอนไม่หลับเสมอ ก็คือปัญหาเรื่องโรคหย่อนสมรรถภาพทางเพศ” (Kaewjungate, 2010, p. 157)

ความคิดและระบบคุณค่าเรื่อง “พรหมจรรย์” และ “รักเดียวใจเดียว” มีบทบาทสำคัญในการกำกับควบคุมอารมณ์ปรารถนาทางเพศของผู้หญิง (Vasikasin & Heamaprasith, 1998) การสูญเสียพรหมจรรย์สร้าง “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่รุนแรง ในกลางทศวรรษ 2520 ผู้หญิงคนหนึ่งถามว่า “ทำไมชีวิตหนูจึงมีแต่เรื่องโหดร้ายทารุณแบบนี้...คนที่เขารักหนู เขาจะทราบหรือเปล่าวาหนูไม่บริสุทธิ์...หนูไปขายตัวดีไหมในเมื่อหนูไม่มีอะไรเหลือแล้ว...หนูกินยาตายดีไหม” และผู้หญิงอีกคนหนึ่งแสดงอารมณ์ความรู้สึกว่า “ดิฉันแสนที่จะเลว คือดิฉันมีความสัมพันธ์กับแฟนถึงขั้นได้เสียกันตั้งแต่ตอนดิฉันอยู่ปี 1...สิ่งที่ดิฉันทำมันผิด มันน่าทุเรศ...” (Rang Rong, 1988)

ผู้หญิงชนชั้นกลางได้รับการปลูกฝังว่าไม่ให้แสดงออกทางกามารมณ์แม้แต่กับสามีของตนเอง (Nirannoot, 2003, p. 76) จนทำให้สามีบางคนรู้สึกไม่พอใจ ใน พ.ศ. 2529 ผู้หญิงคนหนึ่งเขียนไปถามว่า “สามีบอกว่าดิฉันไม่ค่อยมีฟิลลิ่ง คล้ายๆ ท่อนไม้ ได้แต่นอนเฉยๆ ดิฉันก็ไม่ทราบว่าควรจะทำอย่างไร...จะแสดงออกอย่างไรดี”

(Nirannoot, 2003, p. 153) และใน พ.ศ. 2539 สามีอีกคนหนึ่งเล่าถึงความรู้สึกของตนเองว่า “ผมกำลังเบื่อเธอ มากๆ สาเหตุคือเธอปฏิเสธบทบาทของ “ผู้ริเริ่ม” และ “ผู้กระทำ” ซึ่งเธอเชื่อว่าเป็นเรื่องของผู้ชาย” (Nirannoot, 2003, p. 155) ผู้หญิงที่แสดงอาการปราชัยทางเพศออกมาจะถูกมองว่าเป็นคน “ร้อนสวาท” (Rang Rong, 1988, p. 112) จึงได้แต่เอียงอายและเก็บกดอารมณ์ความรู้สึกทางเพศเอาไว้ (Wongsupachainimit, 2016, p. 195) ผู้หญิงคนหนึ่งเขียนไปถามว่า “ไม่รู้จักจุดสุดยอด แต่งานมาหลายปีแล้วค่ะ ไม่แน่ใจว่าเคยถึงจุดสุดยอดแล้วยัง...ทำยังไงให้ถึง” (Nirannoot, 2003, p. 150)

ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงชนชั้นกลางก็ได้รับการปลุกฝังจากสื่อต่างๆ เช่น นวนิยาย ละครโทรทัศน์ และ ภาพยนตร์ ให้ยึดถือระบบคุณค่าที่ภรรยาจะต้องนับถือและให้เกียรติสามี ไม่มีความระแวงหรือความรู้สึกหึงหวง คำสอนจากสุภาษิตสอนหญิงได้รับการผลิตซ้ำในหลายรูปแบบเพื่อปลุกฝังให้เชื่อว่า “อย่าเคียดชิงหึงหวงลวงระแวง... จึงจัดเป็นแม่เรือนเพื่อนชีวิต จะเป็นทีสรรเสริญทั้งโลกา” (“kham klon son ying”, n.d.) เกียรติยศของผู้หญิงจึงอยู่ที่การควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง หากเกิดความรู้สึกระแวงหรือหึงหวงก็จะถูกสามีและสังคมประณาม และผู้หญิงเองยังมีความรู้สึกผิดและทุกข์ใจในความตกต่ำทางจิตใจของตนเอง จนอาจถึงกับสูญเสียความนับถือตัวเอง อารมณ์ความรู้สึกที่สร้างความทุกข์ใจเช่นนี้เกิดขึ้นทั่วไป แม้แต่ในทศวรรษ 2560 ก็ยังมีคำถามในเชิงปรึกษาหารือและมีคำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องนี้จำนวนมากในสื่อออนไลน์ รวมทั้งคำแนะนำให้ปรึกษากับจิตแพทย์ เมื่อมีความรู้สึกรุนแรงถึงขั้นเจ็บป่วยทางจิตเวช (“Thammai rao thung khi hung mak...”, 2014)

งานวิจัยในต้นทศวรรษ 2540 แสดงว่าชนชั้นกลางทั่วไปยังคงเห็นว่าผู้หญิงไม่ควรเป็นฝ่ายเริ่มความสัมพันธ์ในเชิงชู้สาวกับผู้ชายก่อน ควรหวงแหนพรหมจรรย์ยังชีวิต รักเกียรติของลูกผู้หญิง ผู้ที่ตั้งครรภ์โดยไม่ได้แต่งงานจะถูกมองว่า “ใจง่าย” และมีผู้หญิงจำนวนมากไม่มีความสุขในชีวิตสมรสเพราะไม่กล้าแสดงอารมณ์ความรู้สึกทางเพศกับสามี (Vasikasin & Heamaprasith 1998, p. 27, pp. 43-45) เมื่อเกิดความขัดแย้งในครอบครัว ผู้หญิงก็มักจะรู้สึกว่าตัวเองเป็นฝ่ายผิด และการหย่าหมายถึงความล้มเหลวครั้งสำคัญในชีวิต หลังจากหย่าแล้วผู้หญิงมักมีข้อจำกัดต่างๆ ในการมีคนรักใหม่ ทำให้เกิด “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” รวมทั้ง ความกลัวที่จะเริ่มต้นชีวิตใหม่ด้วย ดังข้อความในจดหมายต่อไปนี้

“ดิฉันเป็นหญิงม่าย (หย่าสามี) อายุ 45 ปี มีลูก 3 คน...เขาทารุณจิตใจดิฉันอย่างเหี้ยมเกรียม ร้ายกาจ...ดิฉันอยู่มาได้ทุกวันนี้เพราะรู้หน้าที่และความรักลูกหนักหนา ...5 ปีมาแล้ว ไม่เคยเลยจะจางเจ็บ จางช้า...ดิฉันยังสาว ยังสวย ยังทำงาน มีหน้ามีตา...ดิฉันได้พบ...หนุ่ม อายุ 30 ปี รูปหล่อ...ความหนุ่มของเขากับความโหยหาว่าเหวของหญิงอกหัก...เขาให้อารมณ์ดิฉันมาก แต่มากแล้ว...ดิฉันคิดว่าในวัยนี้ผู้ชายจะพึงใจสาวสดชื่นเปล่งปลั่งมากกว่า ดิฉันกลัวอารมณ์ตัวเอง กลัวอกหัก กลัวไปหมดทุกอย่าง” (Rang Rong, 1988, p.156)

“ความเป็นแม่” เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นผู้หญิงที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง นวนิยาย คอลัมน์ต่างๆ ใน นิตยสาร การโฆษณาสินค้า รายการทางโทรทัศน์ รวมทั้งความรู้ทางการแพทย์และจิตวิทยา ให้ความสำคัญแก่ “ความเป็นแม่” โดยมีคอลัมน์จำนวนมากที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลลูก ความหมายของ “แม่ที่ดี” ได้รับการผลิตซ้ำโดยเพิ่มหน้าที่ใหม่ๆ ของแม่ เช่น การเลี้ยงดูลูกให้มีความฉลาดทางอารมณ์ (Soythongdee, 2009) จากการผลิตซ้ำความหมายของ “ความเป็นแม่” อย่างเข้มข้นต่อเนื่องในสื่อหลายชนิด เมื่อประกอบกับบรรทัดฐานที่ผู้หญิงเป็นคน

ตั้งครรภ์ โอบอุ้มลูกเพื่อให้นม และเลี้ยงดูเอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิดเป็นเวลานาน ก็ทำให้เกิดความผูกพันทางจิตใจอย่างลึกซึ้งจน “ความเป็นแม่” ฝังลึกอยู่ในระบอบอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงชนชั้นกลาง

สื่อหลายชนิดแสดงให้เห็นว่าความหมายของ “ความเป็นชาย” และ “ความเป็นหญิง” มีความเปลี่ยนแปลงอยู่บ้าง เช่น ธุรกิจความงามและการโฆษณาที่มีส่วนทำให้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงให้ความสำคัญแก่ความงามทางร่างกายมากขึ้น และยังเกิดกระแส “ชายรักครอบครัว” (family man) ขึ้นมาในสังคม แต่วาทกรรม “ความเป็นชาย” ก็ยังคงเน้นความเหนือกว่าทางปัญญา ความเป็นผู้นำ ความต้องการความสำเร็จและความสุขจากการใช้ชีวิตนอกบ้าน เพียงแต่ควรแบ่งเวลาให้กับครอบครัวโดยเฉพาะลูกมากขึ้น ส่วนผู้หญิงนั้นมีธรรมชาติที่สร้างปัญหา เช่น มีความอ่อนแอทางจิตใจ มีจิตใจรวนโรไม่แน่นอน ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล แม้ว่าผู้หญิงจะมีบทบาทใหม่คือการทำงานเพื่อหารายได้ให้ครอบครัวก็ตาม (Vasikasin & Heamaprasith, 1998) ส่วนภาพยนตร์ไทยในระยะหลังก็สะท้อนว่าครอบครัวของชนชั้นกลางไทยเปราะบางมาก แต่ภาพยนตร์หลายเรื่องก็ยังคงเน้นความสำคัญของสามี ความรักแท้ที่ภรรยาไม่ต่อสามี โดยยอมทำทุกอย่างเพื่อสามีอย่างปราศจากเงื่อนไข ซึ่งทำให้ครอบครัวอยู่รอด (Payomyol, 2009, pp. 110-111, 144-146)

อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ความรู้สึกและระบบคุณค่าของผู้หญิงชนชั้นกลางที่เห็นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไปจนแตกต่างจากผู้หญิงรุ่นก่อนๆ อารมณ์ความรู้สึกและระบบคุณค่าใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะที่ “ก้าวหน้า” ขึ้นมาก แต่ก็กลับกลายเป็นปัจจัยที่สร้าง “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ให้แก่ผู้หญิงอย่างมากท่ามกลางบริบทที่แวดล้อมชีวิตและครอบครัวของผู้หญิงชนชั้นกลางไทย

อารมณ์ความรู้สึกใหม่ของผู้หญิงชนชั้นกลางและ “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก”

ผู้หญิงชนชั้นกลางมีอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางการขยายตัวของระบบราชการ การเติบโตทางเศรษฐกิจ และความเจริญทางเทคโนโลยีการสื่อสาร

1. อารมณ์ความรู้สึกที่ปรารถนาสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค

อารมณ์ความรู้สึกที่ปรารถนาสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ทั้งสำหรับตนเองและสังคมไทย เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่สั่งสมมาตั้งแต่ทศวรรษ 2510 ซึ่งเห็นได้ชัดจากการจัดตั้ง “กลุ่มผู้หญิง” ในมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อทำกิจกรรมทางสังคมโดยเชื่อมั่นว่าผู้หญิงสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นได้ มีการเรียกร้องสิทธิสตรี การเผยแพร่ประชาธิปไตย การเข้าร่วมในการต่อสู้เพื่อสร้างความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ และนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เมื่อผู้หญิงจำนวนมากมีการศึกษาสูงขึ้น ทำงานนอกบ้านโดยอาศัยความรู้ความสามารถของตัวเอง และมีความสัมพันธ์กับคนในวงกว้าง ก็ยิ่งทำให้สำนึกแบบปัจเจกชนนิยมที่ปรารถนาในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคเพิ่มสูงขึ้นมาก เช่น มณีนุช เสมรสุต แสดงความรู้สึกไม่พอใจที่ผู้ชายไทยยังคงต้องการมีอำนาจเหนือผู้หญิง เธอประกาศว่า “เราถือว่าผู้หญิงผู้ชายเท่ากัน” (Nirannoot, 2003, p. 110) จินตนา บุญบงการ เขียนว่า “สมัยนี้ผู้หญิงไทยได้มีโอกาสแสดงความรู้สึกนึกคิด เสรีภาพ สมภาคภูมิของความเป็นมนุษย์มากขึ้น...มีโอกาสใช้สมองของตนเองมากขึ้น” (Nirannoot, 2003, p. 132) สุนทรี เวชานนท์ ให้สัมภาษณ์ว่า “ดิฉันเป็นคนหนึ่งแหละที่ไม่ยอมให้ใครมาหยามเกียรติ... ดิฉันคิดว่าผู้หญิงเริ่มปฏิวัติแล้วในเรื่องของความคิดและการกระทำ...ผู้หญิงควรจะเลิกถูกกดขี่ข่มเหงได้แล้ว...ดิฉันต้องการปกป้องสิทธิของสตรี” (Nirannoot, 2003, p.

132) และ รังสิมา รอดรัมย์ ให้สัมภาษณ์ว่า “ผู้หญิงต้องเป็นข้างเท้าหน้าได้... หรือไม่ก็ต้องเดินไปพร้อมๆ กัน แต่อย่าให้เราเดินตามหลัง” (Nirannoot, 2003, pp. 138-139)

อารมณ์ความรู้สึกใหม่ที่ต้องการสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ยังเห็นได้ชัดเจนจากนวนิยายที่เขียนโดยนักเขียนหญิง เช่น เรื่อง *อันธการ* ของ *ทมยันตี* ที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมและความรุนแรงทางเพศ เช่นเดียวกับเรื่อง *ล่า* และเรื่อง *โซ่สังคม* ที่ตอกย้ำว่าถึงเวลาแล้วที่ผู้หญิงจะต้องไม่ยอมจำนนต่อความเห็นแก่ตัวและการเอาเปรียบของผู้ชาย ถึงจะต้องเอาชีวิตเข้าแลกก็ควรจะถูกขึ้นสู่ อย่างน้อยก็เพื่อประกาศสิทธิของตนเองในฐานะมนุษย์ จะต้องวางภาระอื่นๆ ลงเพื่อต่อกรกับผู้ชายอย่างจริงจัง เรื่อง *สองชีวิต* สะท้อนว่าผู้หญิงต้องการสิทธิและเสรีภาพในการทำแท้ง และเรื่องนี้ควรจะถูกอยู่ในดุลพินิจของผู้หญิง ไม่ควรใช้กรอบทางศีลธรรมมาเป็นเกณฑ์ เรื่อง *ดอกไม้ปลายสวน* ของ *สิริมา อภิจักริน* เสนอว่าทุกคนควรมีสิทธิในชีวิตของตนเอง และควรเคารพในทางเลือกของคนอื่นๆ ไม่ควรมีใครถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพจากสถานภาพในครอบครัวหรือนามของความรักนางเอกในเรื่องนี้เป็นผู้หญิงที่เข้าใจชีวิต มีความมั่นคงทางอารมณ์ ฟังตัวเองได้ และเป็นที่พึ่งให้แก่คนอื่นได้ บทบาทของนางเอกสะท้อนว่าผู้หญิงทุกคนสามารถมีความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ อย่างมีเหตุผลและมีศักดิ์ศรีโดยไม่จำเป็นต้องแต่งงาน หรือใช้ “ความเป็นเมีย” และ “ความเป็นแม่” มากำหนดอัตลักษณ์ของตน (Suvattanavanich, 2007, pp. 96-146)

อารมณ์ความรู้สึกที่ปรารถนาสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ทำให้ผู้หญิงรู้สึกคับข้องใจเมื่อต้องดำเนินชีวิตอยู่ในครอบครัวที่ความหมายของผู้ชายและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ซึ่งเมื่อผู้หญิงมีอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ เกิดขึ้นก็นำไปสู่ “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่ซับซ้อน

2. อารมณ์ความรู้สึกคาดหวังในความสำเร็จ เกียรติยศ และความภาคภูมิใจจากการทำงาน

เมื่อผู้หญิงชนชั้นกลางมีการศึกษาสูงและทำงานนอกบ้านทั้งในระบบราชการและธุรกิจเอกชน หรือมีกิจการเป็นของตนเอง ก็เกิดความปรารถนาที่จะมีความสุขและความรู้สึกภาคภูมิใจจาก “การทำงาน การอดทน ความเก่ง และมีลมอ” ไม่ใช่ความสำเร็จในแง่ของความสำเร็จเท่านั้น (“*Kala mae phanlan khrai yak ruai tong du tua mae ma laeo*”, 2563) ผู้หญิงที่ทำงานได้ไม่ดีพอ หรือไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน ก็จะรู้สึกที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต ดังที่ผู้หญิงคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า “สามีบอกให้เลี้ยงลูกไปก่อน... เลี้ยงลูกก็สนุกนะคะ แต่เรารู้สึกเหมือนไม่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิต” (Satavetin, 2011, p. 41)

หลังจากผู้หญิงชนชั้นกลางออกไปทำงานนอกบ้านหลายๆ ปีจนก้าวขึ้นไปเป็นผู้บริหารองค์กรในระดับใดระดับหนึ่ง ก็ได้สั่งสมความรู้ ประสบการณ์ และความเป็นผู้นำที่มีอำนาจตัดสินใจ เนื่องจากทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ระบบการเมือง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของไทยรวมทั้งตลาดในและต่างประเทศล้วนแต่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้นำในแต่ละองค์กรย่อมต้องมีความรอบรู้ มีความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ และสามารถบริหารจัดการเรื่องต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป ผู้หญิงชนชั้นกลางที่เป็นผู้นำองค์กรจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างจากผู้หญิงในยุคที่เป็น “แม่ศรีเรือน” เช่น มีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น มีโลกทัศน์ใหม่และมีอารมณ์ความรู้สึกใหม่ในการดำเนินชีวิต พร้อมทั้งจะก้าวไปข้างหน้า หรือทำให้ชีวิตทะยานไปสู่ความสำเร็จทั้งในแง่ทรัพย์สินเงินทอง เกียรติยศ และสถานภาพทางสังคม

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการทำงานในภาคธุรกิจและภาครัฐ มักจะต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคม ผู้หญิงจึงต้องการใช้เวลาอยู่นอกบ้าน นอกเหนือจากการทำงานประจำ และต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเอง รวมทั้งการติดตามความรู้และข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ซึ่งถ้าหากต้องทำหน้าที่ของ “เมีย” และ “แม่” ที่ดี

โอกาสในเรื่องเหล่านี้ก็จะลดน้อยลงมาก ผู้หญิงชนชั้นกลางจำนวนมากจึงมีชีวิตท่ามกลางความปรารถนาที่ย้อนแย้งกัน จนเกิด “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” จากการที่ต้องสูญเสียทั้งโอกาสที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จและในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถจะมีความรู้สึกภาคภูมิใจจากการเป็น “เมีย” และ “แม่” ที่ดี โดยที่ผู้หญิงจำนวนหนึ่งต้องล้มเหลวในชีวิตทั้งสองด้าน และจมจ่อมอยู่กับ “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” จนกว่าจะค้นพบ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” แบบใดแบบหนึ่งที่เหมาะสมกับระบบคุณค่า อารมณ์ความรู้สึก และตัวตนใหม่ของตัวเอง

3. อารมณ์ความรู้สึกคาดหวังต่อสามีที่เป็น “สุภาพบุรุษ” และ “ชายรักครอบครัว” ที่มีรักเดียวใจเดียว

ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 มาแล้วที่นิตยสาร *สตรีสาร* สะท้อนว่าผู้หญิงชนชั้นกลางคาดหวังให้สามีเป็น “สุภาพบุรุษ” และ “ชายรักครอบครัว” คือช่วยภรรยาทำงานบ้าน เลี้ยงลูก รับฟังปัญหาและช่วยเหลือแบ่งเบาความทุกข์ของภรรยาในฐานะ “คู่ชีวิต” หรือ “เพื่อนคู่คิด” (Guttalang, 2018, pp. 86-118) นวนิยายสะท้อนความหวังของผู้หญิงชนชั้นกลางที่จะได้พบกับ “ลูกผู้ชายที่แท้จริง...ทำเพื่อคนอื่น...อดทน รู้หน้าที่ เป็นสุภาพบุรุษ...ซื่อสัตย์ตรงไปตรงมา...มีศักดิ์ศรี ภูมิใจในตนเอง” (Yoschalermwong, 2017, p. 133) นอกจากนี้ผู้ชายในอุดมคติของผู้หญิงยังต้องมีรูปร่างหน้าตาดี การศึกษาดี มองโลกในแง่ดี เป็นคนอารมณ์ดี อยู่เคียงข้างในสังคมแห่งการแข่งขันได้ ให้ความรักความเอาใจใส่ และสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ (Kaewjunge, 2010)

อาจกล่าวได้ว่า การเติบโตขึ้นท่ามกลางการขยายตัวของสื่อหลายชนิดในยุคพัฒนาประเทศและยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้ผู้หญิงชนชั้นกลางได้สัมผัสถึงผู้ชายในอุดมคติที่มีลักษณะดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รับการหล่อหลอมจากนวนิยาย ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เพลง ฯลฯ ให้เชื่อในความรักแบบโรแมนติก ยิ่งทำให้เกิดความคาดหวังว่าสามีจะเป็น “สุภาพบุรุษ” และเป็น “ชายรักครอบครัว” ที่มีรักเดียวใจเดียว ซื่อสัตย์ ให้เกียรติผู้หญิง และไม่เห็นแก่ตัว เมื่อพบว่าสามีไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวัง ก็ทำให้มี “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” อยู่เสมอ เพราะในชีวิตครอบครัวตามที่เป็นจริงนั้น “ผู้หญิงจะต้องเป็นฝ่ายอดทนต่อความบกพร่องในชีวิตสมรส ไม่สามารถเรียกร้องหรือออกไปหาความสุขนอกบ้านได้อย่างที่ผู้ชายทำ” (Boonsrirote, 1996) ใน พ.ศ. 2534 นายแพทย์วิทยา นาควัชร เขียนไว้ในนิตยสาร *ดิฉัน* ว่า “การจะมีเมียน้อย...ดูเหมือนเป็นความปกติ... ค่านิยมของการมีเมียน้อยในสังคมไทยนั้นเป็นอิทธิพลที่สูงมาก...กลายเป็นความโก้ ไม่อาย ฝ่ายที่อายคือเมียหลวง” (Nirannoot, 2003, p. 146) ในขณะที่ปัญหาอันดับหนึ่งที่ปรากฏในนิตยสาร *คู่สร้างคู่สม* อย่างต่อเนื่องหลายสิบปี ก็คือความเจ้าชู้และการมีเมียน้อยของผู้ชาย (Nirannoot, 2003, p. 71) ความระแวงสามีจึงกลายเป็นวัฒนธรรมทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงชนชั้นกลาง ในขณะเดียวกันผู้หญิงก็รู้สึกผิดอยู่เสมอหากเกิดความรู้สึกไม่เชื่อมั่นในตัวสามี เพราะได้รับการปลูกฝังระบบคุณค่าเรื่อง “การให้เกียรติสามี” จากสื่อสมัยใหม่หลายชนิด แม้ว่าสามีจะเป็นฝ่ายทำให้ภรรยาสูญเสียความเชื่อมั่นก็ตาม

ความผิดหวังของผู้หญิงชนชั้นกลางจำนวนมากที่สามีไม่ได้เป็น “สุภาพบุรุษ” และ “ชายรักครอบครัว” สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนจากรายงานการวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิงที่หย่าแล้วรวม 8 คน จบปริญญาตรี 2 คน ปริญญาโท 5 คน และปริญญาเอก 1 คน มีอาชีพข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ ข้อสรุปที่ได้ก็คือ “ภายใต้ชีวิตการแต่งงาน ผู้หญิงทุ่มเทในการปรับตัวเข้าสู่การสร้าง “ครอบครัวใหม่”... สามีให้ความสำคัญกับโลกนอกบ้าน เพื่อนฝูง การเที่ยวเตร่ และบางคนมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงหลายคน” (Prasopsombat, 2009, as cited in Werakultawan, 2009, p. 205)

อนึ่ง การที่ผู้ชายต้องมีชีวิตอยู่ในครอบครัวที่ภรรยาเป็น “ผู้หญิงเก่ง” และกระแสนิยมให้ความสำคัญกับสิทธิสตรี รวมทั้งความหมายของสามีที่เป็น “ชายรักครอบครัว” ย่อมส่งผลให้ผู้ชายจำเป็นต้องยอมรับความสัมพันธ์กับภรรยาในรูปแบบใหม่ไม่มากนักน้อย สามีจึงไม่อาจจะใช้อำนาจและมีพฤติกรรมตามมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกเดิมได้อย่างเต็มที่ ทำให้เกิด “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” อย่างมากเช่นกัน แต่ “ที่פקפיתทางอารมณ์ความรู้สึก” ของผู้ชายยังคงได้แก่การออกไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสำหรับผู้ชาย เช่น ดูมวย ชมฟุตบอล ไปอาบอบนวด หรือไปเที่ยวตามไนท์คลับ ผับ บาร์ คาเฟ่ ร้านอาหาร เพื่อดื่มเหล้าและสังสรรค์ โดยมีพนักงานสาวสวยคอยดูแล ผู้ชายบางคนอาจใช้เงินเพื่อแสดงอำนาจหรือเกียรติยศของ “ผู้ให้” กิจกรรมเหล่านี้จึงเป็นเสมือนการเดินทางกลับไปสู่ “พื้นที่เดิม” ที่ผู้ชายยังคงมีสถานภาพและอำนาจเหนือผู้หญิง สามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึกทางเพศ และมีพฤติกรรมต่างๆ แบบ “ผู้ชาย” ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงสิทธิสตรีหรือความเสมอภาคระหว่างเพศ ฯลฯ เพราะเมื่ออยู่ในพื้นที่พิเศษเหล่านี้ผู้ชายก็ไม่ต้องวิตกกังวลเลยว่าตนเองจะถูกตัดสินหรือถูกลดโทษจากสังคม ผู้ชายบางคนจึงอาจหลงใหลและเพลิดเพลินอยู่กับटकของ “ที่פקפיתทางอารมณ์ความรู้สึก” ทั้งหลายจนกระทั่งการกลับสู่ครอบครัวและความพยายามที่จะเป็น “ชายรักครอบครัว” เพิ่ม “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ให้มากยิ่งขึ้น อารมณ์โกรธและการใช้ความรุนแรงกับภรรยาจึงเกิดขึ้นได้ง่ายยิ่งกว่าเดิม

ภายใต้ความสัมพันธ์ในครอบครัวดังที่กล่าวข้างต้นนี้ การคาดหวังให้สามีที่เป็น “สุภาพบุรุษ” “ชายรักครอบครัว” และมี “ความเสมอภาค” ในครอบครัว จึงยิ่งทำให้ผู้หญิงต้องประสบกับความผิดหวังที่เสียแหวงและบั่นทอนจิตใจมากยิ่งขึ้น จนผู้หญิงจำนวนมากต้องแสวงหา “ที่ลี้ภัยทางอารมณ์ความรู้สึก” เพื่อเดินไปสู่อิสรภาพทางใจในบางขณะ ถึงแม้ว่าร่างกายอาจยังต้องอยู่ในครอบครัวต่อไปก็ตาม

4. อารมณ์ความรู้สึกใหม่เกี่ยวกับ “ความรัก” และ “กามารมณ์”

ในปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ทศนะ “เสรีทางเพศ” ปรากฏในสังคมไทยชัดเจนขึ้นมาก จนกระทั่งวิทยา นาควัชร เขียนว่า “มีข่าวว่าผู้หญิงมีชู้มากขึ้น...ผู้หญิงที่มีภาระงาน มีการศึกษาดี พร้อมใจกันมีชู้มากขึ้น” (Nirannoot, 2003, p. 147) เมื่อถึงทศวรรษ 2550 สังคมก็ยอมรับมากขึ้นว่าผู้หญิงสามารถมีอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ และแสดงอารมณ์ความรู้สึกเหล่านั้นออกมาได้ ดังจะเห็นได้จากภาพยนตร์หลายเรื่องที่เลือกใช้ภาพพระยะไถ่หรือไถ่ไถ่มากเมื่อมีการกอด จูบ หรือมีเพศสัมพันธ์ (Payomyol, 2009, pp. 266-267) และภาพยนตร์แนว “อยู่ด้วยกันจนชินชาแล้วเลือนนอกใจ” ก็มีหลายเรื่องที่ผู้หญิงเป็นฝ่าย “นอกใจ” (Payomyol, 2009) ในขณะเดียวกันความหมายของ “ความรัก” ในภาพยนตร์เหล่านี้ ก็เป็นอารมณ์ความรู้สึกใหม่ด้วย กล่าวคือ ผู้หญิงกล้าที่จะเปิดเผยความรู้สึกและแสดงความรักต่อผู้ชาย หากผิดหวังในความรักก็พร้อมจะเรียนรู้และเริ่มต้นความรักครั้งใหม่ได้เสมอ ภาพยนตร์บางเรื่องสะท้อนความปรารถนาของผู้หญิงที่จะได้พบกับ “ความรัก” และ “คนรัก” ที่เปี่ยมไปด้วย “มิตรภาพและความจริงใจ” โดยไม่มองแต่รูปร่างหน้าตาและพรหมจรรย์ของเธอ (Payomyol, 2009, pp. 70-110)

ผู้หญิงในนวนิยายจำนวนมากมีความเชื่อมั่นในตัวเองที่จะประสบความสำเร็จในการทำงาน รู้สึกภาคภูมิใจที่ก้าวไปสู่ความสำเร็จโดยไม่ต้องพึ่งพาคนอื่น เป็นคนรักอิสระ ไม่ต้องการอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือคำสั่งใดๆ หากต้องการจะมีเพศสัมพันธ์กับชายคนใดก็สามารถแสดงออกให้เขารับรู้ทันทีโดยไม่ต้องเก็บกดซ่อนเร้น (Sodalee, 2019, pp. 55-65) นับเป็นอารมณ์ความรู้สึกว่าผู้หญิงสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายในทุกมิติของชีวิต โดยที่ความรู้เรื่องเพศและเพศสัมพันธ์ตามนิตยสารต่างๆ ก็ทำให้ผู้หญิงตระหนักว่าตนเองมีสิทธิและสมควรจะมีความสุขทางกามารมณ์ คอลัมน์ถาม-ตอบเรื่องเพศสัมพันธ์ในสื่ออินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์รายวัน และนิตยสาร ที่เผยแพร่

ระหว่าง พ.ศ. 2546-2550 มีคำถามเรื่อง “สมรสไม่สมรัก” ถึงร้อยละ 77.42 ที่มาจากผู้หญิง สะท้อนให้เห็นความปรารถนาของผู้หญิงที่จะมีความสุขทางกามารมณ์และมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นกับคู่รักหรือสามี (Jiararattanakul, 2008, pp. 32-42)

ในปลายทศวรรษ 2530 ม.ล. เบญจมาศ ชุมสาย เรียกร้องให้ผู้หญิงมีโอกาสที่จะได้รับความสุขทางกามารมณ์ด้วยเหตุผลว่า “เพราะความใคร่เหมือนเงาที่ติดตามความรักมา” (Boonsrirote, 1996) จึงไม่ถูกต้องที่ “ผู้ชายส่วนมากสามารถระบายอารมณ์เพศที่ตั้งอยู่ภายในกายให้หมดไปโดยง่าย...ผู้หญิง...ส่วนน้อยเท่านั้นที่ถือสิทธิของความเป็นคนเสมอกัน...ในเรื่องของอารมณ์เพศ” (Boonsrirote, 1996) นักเขียนหญิงบางคนเริ่มเขียนวรรณกรรมแนวอีโรติก เช่น สุจินดา ชันตยาภรณ์ และ กิ่งฟ้า เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ผู้หญิงในวรรณกรรมของนักเขียนหญิงเหล่านี้มีสิทธิและเสรีภาพในการแสวงหาความสุขทางกามารมณ์โดยไม่ต้องมีความรักหรือการแต่งงานสามารถเป็นฝ่ายเริ่มก่อนหรือตอบสนองอย่างเท่าทันหรือมากกว่า (Boonsrirote, 1996, p. 93) ในทศวรรษ 2550 นวนิยายของ ณาพร เสนอบทศวรรษอันเร้าร้อน ผู้หญิงล้วนแต่เป็นสาวบริสุทธิ์ ฝ่ายชายจะใช้ประสบการณ์ที่เหนือกว่าทำให้เธอไม่อาจต้านทานอารมณ์พิศواس แต่เมื่อผู้หญิงได้เรียนรู้มากขึ้น การมีเพศสัมพันธ์ก็กลายเป็นการบอกรัก อีกทั้งเป็นการเคลื่อนย้ายความมีอำนาจเหนือกว่าจากเพศชายมาสู่เพศหญิง เช่น “รู้สึกถึงอำนาจที่มีอยู่เหนือสามี และรู้ว่าควรจะต้องทำอะไรถึงจะมีความสุขกับเขาไปพร้อมๆ กับตนเอง” (Wongsupachainimit, 2016, p. 200)

อารมณ์ความรู้สึกใหม่เรื่อง “รัก” และ “กามารมณ์” เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงต้องการสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค แต่ในชีวิตจริงผู้หญิงจำนวนมากกลับต้องพบกับ “ความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ความรู้สึก” เพราะยังคงเป็นฝ่ายตอบสนองความต้องการของสามีและยังไม่มีความสุขทางกามารมณ์เท่าที่ควร จนนำไปสู่การขอคำปรึกษาเรื่อง “สมรสไม่สมรัก” ดังกล่าวมาแล้ว

5. อารมณ์ความรู้สึกกล้าที่จะก้าวออกจาก “พื้นที่คุ้นชิน” (comfort zone) เพื่อเดินไปสู่ชีวิตที่ดีตามความใฝ่ฝัน

ในทศวรรษ 2540-2550 อารมณ์ความรู้สึกใหม่ประการหนึ่งที่ปรากฏอย่างโดดเด่นใน “หนังสือแนะนำแนวทางในการดำเนินชีวิต” ก็คือ อารมณ์ความรู้สึกกล้าที่จะออกจาก “พื้นที่คุ้นชิน” เพื่อเดินไปสู่ความสำเร็จในชีวิต รวมทั้งเรื่องความรักและครอบครัว โดย “เก็บเรื่องไม่ได้ไว้เป็นบทเรียน” และ “พร้อมจะเริ่มต้นใหม่ได้กับทุกเรื่อง”

อารมณ์ความรู้สึกที่สื่อผ่านภาพยนตร์หลายเรื่อง ในทศวรรษ 2550 เน้นว่าสิ่งสำคัญในชีวิตก็คือการเรียนรู้ที่จะรับมือกับความไม่สมหวัง (Payomyol, 2009, pp. 178-179) โดยสร้างความหมายผู้หญิงที่เป็นตัวของตัวเอง มีอิสรภาพทางความคิด กล้าที่จะละเมิดค่านิยมเดิมๆ ของสังคม หรือทวนกระแสสังคม รู้ความต้องการของตนเอง ฟังตัวเองได้ (Wiboolyasarin, 2004, p. 9) การมีตัวตนและอารมณ์ความรู้สึกใหม่เช่นนี้ทำให้ผู้หญิงกล้าที่จะก้าวออกไปจาก “พื้นที่คุ้นชิน” รวมทั้งกล้าที่จะเป็นแม่หม้ายและแม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อเดินออกไปจาก “ความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ความรู้สึก” และก้าวไปสู่เส้นทางใหม่ที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จและความสุขตามที่ปรารถนา แม้ว่าจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงมากมายแต่ก็พร้อมจะเรียนรู้จากความผิดพลาดหรือความล้มเหลวที่เกิดขึ้น

เรื่องราวชีวิตและอารมณ์ความรู้สึกของแม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐออนไลน์ ใน พ.ศ. 2563 สะท้อนการตัดสินใจออกจาก “พื้นที่คุ้นชิน” เพื่อ “เป็นนายตัวเอง” เธอกล่าวว่า “คิดว่าตัวเองตัดสินใจถูกมาก รู้สึกภูมิใจ...สร้างรายได้มาใช้หนี้...เลี้ยงดูแม่กับลูกอีกสองคน...นี่คือความสุขที่ได้รับ...หลังตัดสินใจเป็นนายตัวเอง...

อย่าหยาม อย่าหมิ่นตัวเอง...หากใจไม่สู้ ไม่ทน ก็ไม่สามารถไปต่อได้ ต้องเข้มแข็ง...” (“Maemai huachai kraeng ...”, 2563) หรือ ทักษอร ภักดิ์สุขเจริญ บันทึกไว้ว่า “ทุกประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต...การทำงาน หรือเรื่องชีวิตคู่...ที่แม้จะไม่ได้ประสบความสำเร็จ แต่...ทุกอย่างคือ...บทเรียนที่ให้คุณค่าให้เราได้เรียนรู้...ลูกคือความสุข...ทำให้ตัดสินใจที่จะเดินหน้าและไม่จมอยู่กับปัญหาที่เจอ...เลือกชีวิตในแบบคุณต้องการ...ก็แฮปปี้” (Paksukjareon, 2020)

จะเห็นได้ว่าผู้หญิงชนชั้นกลางมีระบบคุณค่าและอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ หลายประการ อย่างไรก็ตาม พลังครอบงำของระบบคุณค่าและระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิมก็ยังคงดำรงอยู่อย่างเข้มข้น เพราะมีการผลิตซ้ำผ่านปฏิบัติการต่างๆ ทั้งของรัฐและชนชั้นกลางเอง เช่น แบบเรียน นวนิยาย ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ เห็นได้ชัดจากบทสัมภาษณ์ผู้หญิงในทศวรรษ 2550 เช่น นาดยา จิราธิวัฒน์ กล่าวว่า “ถึงแม้เวลาทำงานจะเป็นสิ่งหนัก แต่พออยู่บ้าน...จะให้ความเคารพให้เกียรติ เป็นผู้ตาม ไม่ออกคำสั่ง พยายามเป็นภรรยาที่เป็นคู่คิด” (Satavetin, 2011, p. 37) นิรندا ไทยานนท์ กล่าวว่า “เป็นเวิร์คกิ้งวูแมน นำคนอื่นมาเยาะก็จริง แต่เมื่อมีแฟน...จะกลายเป็นผู้หญิงที่อยากให้เขาเป็นผู้นำมากกว่า” (Satavetin, 2011, p. 36) พัทธนิยา พุฒมี กล่าวว่า “เวลาเราทำงานเราเป็นหัวหน้าคน เคยชินกับการออกคำสั่ง พอเราไปเป็นภรรยาเราต้องกลายเป็นคนรับฟังเขาบ้าง ซึ่งจะทำให้ครอบครัวมีความสุข แต่ถ้าหากว่าไม่ยอม เรายังใหญ่ในที่ทำงาน และเราก็กว้างที่บ้านอีก คงไปไม่รอด” (Satavetin, 2011, p. 117)

โดยทั่วไปแล้วอารมณ์ความรู้สึกใหม่และอารมณ์ความรู้สึกเก่ามักจะผสมปนเปกันอยู่ในใจของผู้หญิงชนชั้นกลาง โดยที่แต่ละคนอาจมีส่วนส่วนของอารมณ์ความรู้สึกเก่าและใหม่แตกต่างกันไป ความย้อนแย้งกันของอารมณ์ความรู้สึกสองด้านที่ผสมปนเปกันนี้ ทำให้ผู้หญิงชนชั้นกลางเกิด “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ในสองมิติที่ทับซ้อนกัน มิติหนึ่ง เกิดจากความพยายามที่จะทำตามมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกและระบบคุณค่าเดิม แต่ไม่สามารถจะทำได้อย่างสมบูรณ์แบบ เช่น ไม่สามารถจะเป็น “เมีย” และ “แม่” ที่ดี เพราะจะต้องแบ่งเวลาไปทำงานและสร้างเครือข่ายทางสังคม อีกมิติหนึ่งมาจากอารมณ์ความรู้สึกและระบบคุณค่าใหม่ๆ เช่น ความปรารถนาในสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค รวมทั้งในเรื่องความรักและกามารมณ์ ความต้องการความภาคภูมิใจจากความสำเร็จในการทำงาน ความคาดหวังต่อสามีที่เป็น “สุภาพบุรุษ” และ “ชายรักครอบครัว” ที่มี “รักเดียวใจเดียว” และความกล้าหรือความปรารถนาที่จะก้าวออกไปจาก “พื้นที่คุ้นชิน” เพื่อเดินไปสู่ชีวิตที่ดีตามความใฝ่ฝัน แต่ผู้หญิงชนชั้นกลางส่วนใหญ่ยังจำเป็นต้องดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจและระบบคุณค่าเดิมในครอบครัว ต้องกระทำการต่างๆ ตามพันธะหน้าที่และระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิม ที่ผู้หญิงควรจะมีภาคภูมิใจกับการเสียสละความสุขของตนเองเพื่อความสุขของคนอื่นๆ ในครอบครัว รวมทั้งต้องดูแลอารมณ์ความรู้สึกของทุกคนโดยเก็บกดอารมณ์ความรู้สึกของตัวเองเอาไว้ ผู้หญิงชนชั้นกลางจึงมีอารมณ์ความรู้สึกคับข้องใจอยู่เสมอ ทั้งในเวลาที่ดีดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าและระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิม โดยไม่อาจทำสิ่งต่างๆ ตามอารมณ์ความรู้สึกใหม่ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดความรู้สึกผิดหากปล่อยตัวปล่อยใจให้เป็นไปตามอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ของตัวเอง

ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงชนชั้นกลาง

ประสบการณ์ของ มิวรา เวฬุภาค สะท้อน “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ของผู้หญิงชนชั้นกลางได้ดี เธอเคยสนุกกับการทำงานในบริษัทจนกลับบ้านราวตี 2 ตี 3 เกือบทุกวัน แต่เมื่อตั้งครรภ์ได้ 7 เดือน ก็

ตัดสินใจลาออกจากการงาน เธอเล่าว่า “เมื่ออยู่ไปสักพักจนลูกอายุ 4-5 ขวบ เรากลับพบว่าตัวเองเริ่มเครียดเรื่อยๆ... เราเริ่มเครียด เริ่มรู้สึกว่าชีวิตเราหายไปไหน และเริ่มคิดว่าเราจะเลี้ยงลูกแบบนี้หรือ...ในวันที่เรารู้สึกเครียดเรื่อยๆ มันส่งผลกระทบต่อลูก สามี และคนรอบข้างเราอย่างแน่นอน” (Thanaloetsombun, 2019)

รายงานการวิจัยเรื่องหนึ่งสะท้อนความย้อนแย้งในชีวิตการทำงานและชีวิตความเป็น “แม่” ที่ทำให้เกิด “ความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ความรู้สึก” ดังนี้

“ผู้ใช้เฟซบุ๊กคนหนึ่งบอกว่า “ไม่อยากให้การมีลูกมาทำให้เสียโอกาสในการสร้างประโยชน์จากการทำงาน แล้วก็อยากให้งานหรือเงินมาเป็นอุปสรรคในการเลี้ยงลูก”... แม่ส่วนใหญ่ยังคงรู้สึกผิดที่ไม่ได้ให้ ‘เวลา’ กับลูกมากเท่าที่ควร “กลับมาจากการทำงาน ก็ต้องต่อด้วยงานล้าง...ล้างขวดนม ล้างจาน ซักผ้า ต้องรีบเคลียร์ตัวเองเพื่อให้มีเวลาอาบน้ำให้เขา เล่นกับเขาก่อนนอน เสร็จแล้วก็ทำงานบ้านต่อ ปั่นนมต่อ นี่ยังรู้สึกผิดอยู่เลยว่ามีเวลาอยู่กับเขาแค่วันละชั่วโมงก่อนนอนเท่านั้น” และแม่อีกคนหนึ่งเขียนว่า “ถ้าเราต้องกลับตีกอย่างนี้อีก 2-3 ปี เราจะไม่มีความสามารถในการบ้านให้ลูก ไม่มีเวลาพูดคุยกับลูก...แค่คิดก็เครียดแล้ว” (Thanaloetsombun, 2019)

“ความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ความรู้สึก” จากระบอบอารมณ์ความรู้สึกทั้งสองแบบ เห็นได้ชัดจากบทวิเคราะห์ต่อไปนี้

“ด้วยความที่ผู้หญิงต้องรับบททั้งแม่และคนทำงาน เขาจะรู้สึกทำได้ไม่เต็มที่สักอย่าง แม่คนหนึ่งพูดว่าทำงานเยอะก็ผิด เลี้ยงลูกเยอะก็ผิด จะเต็มที่กับอะไรสักอย่างก็ไม่ได้ ซึ่งเรารู้สึกว่าเป็นเรื่องจริง” แม้ว่าผู้ชายจะเข้ามามีบทบาทด้านการดูแลบุตรและทำงานบ้านเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังถือว่าเป็นเพียงส่วนน้อยของสังคม... “คำที่ working mom พูดกันบ่อย...ทำงานไปด้วย เลี้ยงลูกไปด้วย คือ ‘เหนื่อยแสนสาหัส’...” (Thanaloetsombun, 2019)

เห็นได้ชัดว่า ผู้หญิงชนชั้นกลางมีระบบคุณค่าและอารมณ์ความรู้สึกทั้งเก่าและใหม่คละเคล้าปะปนกัน ทำให้มีความสับสนและความตึงเครียดในชีวิต ไม่อาจเลือกดำเนินชีวิตไปในทางใดทางหนึ่งเพื่อบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่งเพียงเป้าหมายเดียวอีกต่อไป อารมณ์ความรู้สึกหลายอย่างที่ผสมปนเปกัน หรือสภาวะ “สองจิตสองใจ” (ambivalence) เช่นนี้ ย่อมเป็น “ความทุกข์อันใหญ่ของมนุษย์” (Eoseewong, 1995, p. 14)

ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อผู้หญิงมีอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ เกิดขึ้น แต่ยังไม่อาจเป็นอิสระจากระบบคุณค่าและบทบาทในครอบครัวในฐานะ “เมีย” และ “แม่” ที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ความเป็นแม่” ที่ไม่เพียงแต่จะถูกหล่อหลอมจากสังคมและวัฒนธรรม แต่ยังเป็นผลมาจากธรรมชาติของผู้หญิงที่เป็นฝ่ายตั้งครรภ์และให้นมลูก ทำให้มีอารมณ์ความรู้สึกผูกพันกับลูกมากกว่าผู้ชาย การใช้ชีวิตเพื่อความสำเร็จในการทำงานโดย “บกพร่องต่อหน้าที่ของแม่” รวมทั้งกรณีที่ถูกโต้ขึ้นเป็น “เด็กมีปัญหา” จึงทำให้ผู้หญิง “รู้สึกผิด” ผังอยู่ในใจอยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกัน อารมณ์ความรู้สึกใหม่ของผู้หญิงปรารถนาสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค เชื่อมั่นในความรู้ความสามารถของตนเอง และมีความเป็นผู้นำ ก็ทำให้ผู้หญิงยอมรับความเหนือกว่าของสามีได้น้อยลง หรือไม่อาจทำตามความ

คาดหวังของสามี (เช่น คอยเอาอกเอาใจสามี) เหมือนกับผู้หญิงยุค “แม่ศรีเรือน” ซึ่งกลายเป็นแรงผลักดันหรือแรงเหวี่ยงให้สามีออกจากบ้านไปสู่ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ต่างๆ แบบผู้ชาย ที่นำเอา “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” มาสู่ภรรยาเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสามีไปมีครอบครัวใหม่เพื่อเป็น “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ของตัวเอง ดังที่เกิดขึ้นเสมอในสังคมไทย

เป็นที่น่าสังเกตว่า การโฆษณาสินค้าและบริการสำหรับผู้ชายที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ อย่างแพร่หลายตั้งแต่ทศวรรษ 2530 ทำให้ผู้ชายเห็นความสำคัญของความงามทางร่างกายที่มีเสน่ห์ดึงดูดความสนใจจากเพศตรงข้ามมากขึ้น (Kittimahacharoen, 2008) และในทศวรรษ 2550 เป็นต้นมา โฆษณาสินค้าสำหรับผู้ชายยังเน้นการ “ค้นหาความหมายของคุณค่าแห่งบุรุษ” ในแง่ของ “ชีวิตที่อิสระเสรี” อย่าง “สมกับการเป็นลูกผู้ชาย” (Kaewjungate, 2010, pp. 70-71) การใช้ชีวิตนอกบ้านนั้นเป็น “สิทธิ” ในวัฒนธรรมของผู้ชายไทยอยู่แล้ว เมื่อ “ชีวิตอิสระ” มีความสำคัญมากขึ้น ก็ยิ่งทำให้ผู้ชายใช้ชีวิตอย่าง “อิสระ” มากขึ้นไปอีก ความคาดหวังของผู้หญิงชนชั้นกลางส่วนใหญ่ที่ต้องการให้สามีเป็น “สุภาพบุรุษ” และ “ชายรักครอบครัว” จึงสวนทางกับระบบคุณค่าและความหมายของ “ความเป็นชาย” ที่ผู้ชายยึดถืออย่างเห็นได้ชัด

อนึ่ง อารมณ์ความรู้สึกคับข้องใจที่ต้องยอมรับความเหนือกว่าของสามี เป็น “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่สำคัญในชีวิตของผู้หญิงชนชั้นกลางไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมา เพราะถ้าไม่ยอมรับความเหนือกว่าของสามีครอบครัวก็อาจล่มสลาย ดังที่ จินตนา บุญบงการ สร้างข้อสรุปไว้ว่า “ผู้ชายเด่นกว่า เก่งกว่า ผู้หญิง จะไปกันยืดอกว่าผู้หญิงเก่งกว่าผู้ชาย รักกันจริงและผู้หญิงเก่งกว่าจริงๆ ผู้หญิงต้องตีบทแตกโดยการพยายามยกย่องผู้ชาย ไม่ทำให้ผู้ชายเกิดความรู้สึก (สงสารผู้หญิงเก่งๆ ใหมละ) ...ผู้ชายไทย ต้องการความรู้สึกนำ เป็นช้างเท้าหน้าอยู่อย่างแก้ไขไม่หาย” (Nirannoot, 2003, p. 122)

ตั้งแต่ทศวรรษ 2540 “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ของผู้หญิงชนชั้นกลางทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากผู้หญิงชนชั้นกลางมีตำแหน่งการงานสูงขึ้นทั้งในระบบราชการและธุรกิจเอกชน การกลับไปสู่ครอบครัวด้วยบทบาทหน้าที่ของ “เมีย” และ “แม่” ที่ดี ย่อมขัดแย้งกับอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ และบุคลิกภาพแบบผู้นำ รวมทั้งตัวตนที่มีความรู้และสติปัญญามาก ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงก็ไม่สามารถเป็น “เมีย” และ “แม่” ที่ดีตามที่ตนเองคาดหวัง ทำให้เกิดความสับสนหรือเกิดวิกฤตอัตลักษณ์ บางคนอยากมีตัวตนเป็น “ผู้หญิงเก่ง” แต่ไม่มีโอกาสภาคภูมิใจในความสำเร็จเพราะไม่สามารถทุ่มเทเวลา จิตใจ และความรู้ความสามารถไปในการทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงบางคนที่ทุ่มเททำงานจนประสบความสำเร็จตามระบบคุณค่าและอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ก็อาจรู้สึกผิดอยู่เสมอที่ได้ละเลยหน้าที่ในครอบครัวไปมาก และอาจทำให้สามีที่มีอัตลักษณ์เป็น “ผู้นำครอบครัว” รู้สึกสูญเสียความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตัวเองจนแสวงหาการยอมรับจากผู้หญิงคนอื่น นวนิยายยอดนิยมหลายเรื่องให้บทเรียนแก่ “ผู้หญิงเก่ง” ที่ทุ่มเทชีวิตให้กับการทำงานจนประสบความสำเร็จอย่างสูง แต่ก็ต้องแลกมาด้วยความล้มเหลวของชีวิตครอบครัว (Charoenphon, 2005) ผู้หญิงชนชั้นกลางจึงมักเผชิญกับ “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” อยู่เสมอ

การเข้าสู่ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” และการก่อรูปของ “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่”

จากมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกเก่าและใหม่ที่ทับซ้อนกัน จนทำให้ผู้หญิงชนชั้นกลางมี “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” มากขึ้นในทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้ผู้หญิงจำนวนมากหาทาง “ลี้ภัย” ไปสู่ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ต่างๆ ที่ช่วยปลดปล่อยตัวเธอให้เป็นอิสระ หรือช่วยให้ผ่อนคลายจาก “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่เคยได้รับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. กลุ่มหรือเครือข่ายทางสังคมของ “แม่เลี้ยงเดี่ยว”

ใน พ.ศ.2557 ผู้บริหาร “ชมรมเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว” ให้สัมภาษณ์ว่า “กลุ่มพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ สถิติ คือ 1 ใน 3 ของคู่แต่งงาน” (Montrithanasan, 2014) ร้อยละ 80 ของ “ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว” นี้ เป็นครอบครัวของ “แม่เลี้ยงเดี่ยว” เพราะส่วนใหญ่แล้ว “แม่” คือผู้เลี้ยงดูลูกภายหลังการหย่าร้าง (UNFPA Thailand, 2020)

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนหนึ่งเข้าร่วมในกลุ่มหรือเครือข่ายแม่เลี้ยงเดี่ยว (Atsadamongkhon, 2009, pp. 179-183) ที่กลายเป็น “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” เช่น “ชมรมเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว” ซึ่งแม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกและตัวตนใหม่ของเธอลงหลังจากเข้าร่วมในชมรมฯ ว่า “ความไม่แน่ใจว่าจะมีคนเข้าใจหมดสิ้นไป ...รู้สึกสบายใจที่ได้พบกับมิตรมากมาย... รู้จักปล่อย รู้จักวาง แล้วก้าวข้าม...พัฒนาตัวเอง มองมุมบวก...ขอเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้มแข็งที่เลี้ยงลูกให้เติบโตเป็นคนดีของสังคม... จะเก็บเกี่ยวความสุขไปตลอดทางที่เดินไปข้างหน้า พร้อมๆ กับแบ่งปัน เป็นกำลังใจให้ผู้คน พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆ” (Montrithanasan, 2014) แม่เลี้ยงเดี่ยวอีกคนหนึ่งสร้างกลุ่ม “เพื่อน” ขึ้นมา ช่วยให้รู้สึกว่าตัวเองเป็นคนมีคุณค่า มีชีวิตเป็นของตนเอง “ความรู้สึกที่ว่าตัวฉันเองไม่มีค่าอะไรค่อยๆ หมดไป... ฉันนัดเจอกับเพื่อนๆ ที่แทบจะไม่เคยได้ติดต่อขณะที่ยังอยู่กับอดีตสามี ฉันเข้าไปหาเพื่อนใหม่ในโลกโซเชียล...ฉันเพิ่งรู้สึกว่าชีวิตเป็นของฉันอีกครั้ง...การเป็น single mom ทำให้ฉันต้องเป็นผู้เลือกทางเดินของตัวเองและลูกๆ...ฉันเป็นผู้สร้างความสุขให้ครอบครัวของตัวเอง” (Suwanna, 2019)

เครือข่ายทางสังคมที่เป็น “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ของแม่เลี้ยงเดี่ยว ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้หญิงได้ปลดปล่อยตัวเองออกจากมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกเดิม แต่ยังเป็นที่พักพิงและพุ่มพามาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ และตัวตนใหม่ให้มีพลังมากขึ้น เช่น ความเชื่อมั่นในตัวเอง ความภาคภูมิใจที่สามารถดูแลชีวิตของตนเองและชีวิตของลูกโดยอาศัยสติปัญญาและจิตใจที่เข้มแข็ง รู้สึกเป็นตัวของตัวเอง เป็นอิสระ และสามารถทำประโยชน์ให้สังคมได้ แม้ว่าจะยังคงต้องทำหน้าที่ของ “แม่” ที่ดีต่อไป แต่ความรักที่มีต่อลูกก็ทำให้ผู้หญิงทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจและมีความสุข โดยไม่ต้องใช้ชีวิตในครอบครัวที่จะต้องยอมจำนนต่ออำนาจเหนือกว่าของสามีดังในอดีตที่ผ่านมา

2. การเขียนและอ่านวรรณกรรมที่สร้างความหมายใหม่และความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างหญิงและชาย

การเขียนและอ่านนวนิยายที่มีหลากหลายแนว รวมทั้ง “วรรณกรรมแนวอีโรติก” ที่สร้างความหมายใหม่และตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ กลายเป็น “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่ทำให้ทั้งผู้เขียนและผู้อ่านได้ปล่อยวางจิตใจจากที่เคยพยายามทำตามระบบคุณค่าและระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิม เปิดโอกาสได้แสดงอารมณ์ความรู้สึกบางอย่างที่ต้องเก็บกดเอาไว้ในชีวิตจริง โดยผู้เขียนนวนิยายสามารถสร้างเรื่องราวและตัวละครที่มีความหมายและแสดงอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ตามใจปรารถนา ส่วนผู้อ่านก็ย่อมจะเลือกอ่านเรื่องที่เหมาะสมจะเป็น “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ของตัวเอง

การเขียนและอ่าน “วรรณกรรมแนวอีโรติก” โดยผู้หญิงชนชั้นกลางขยายตัวขึ้นตั้งแต่กลางทศวรรษ 2530 เมื่อผู้หญิงมีการศึกษาระดับมัธยมและอุดมศึกษามากขึ้นและทำงานนอกบ้านอย่างกว้างขวาง “วรรณกรรมแนวอีโรติก” กลายเป็น “ที่พักพิงอารมณ์ความรู้สึก” ที่ผู้หญิงมีอิสรภาพทางกามารมณ์อย่างเต็มที่ สุจินดา ชันตยาภรณ์ ซึ่งถูกสามีทิ้งไปอยู่กับหญิงอื่นหลังจากใช้ชีวิตร่วมกันนาน 10 ปี ได้เขียนวรรณกรรมจำนวนมากที่ผู้หญิงกล้าทำตามอารมณ์ปรารถนาทางเพศ รวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางเพศกับผู้ชายที่เพิ่งรู้จักกัน ส่วนวรรณกรรมของ กิ่งฟ้า เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ช่วยให้ผู้หญิงมีโอกาสได้เรียนรู้และเชื่อมั่นในสิทธิที่จะแสวงหาประสบการณ์ทางเพศอย่างอิสระ (Boonsrirote, 1996)

สำหรับนวนิยายและละครโทรทัศน์ที่ปฏิเสธความสำคัญของผู้ชายในฐานะ “สามี” และ “พ่อ” นั้น ไม่เพียงแต่จะสะท้อน “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” อันเกิดจากผู้ชายในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังช่วยยืนยันด้วยว่าผู้หญิงสามารถจะกล้าหาญ เข้มแข็ง และใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหา นอกจากนี้การอ่านนวนิยายและละครโทรทัศน์แนวปฏิเสธความสำคัญของ “สามี” และ “พ่อ” ยังช่วยลดความรู้สึกผิดของผู้หญิงที่เคยชินกับการมองปัญหาในครอบครัวว่าเกิดจากความบกพร่องของตัวเอง เรื่อง *มณีร้าย* ของ ว. วินิจฉัยกุล แสดงว่า “แม่” คือผู้จัดการครอบครัวตัวจริง “ความเป็นแม่” ที่อดทนและเสียสละทำให้ครอบครัวดำรงอยู่อย่างมั่นคง ส่วน “พ่อ” คือผู้ที่ทำร้ายครอบครัวจนไม่เป็นที่ต้องการอีกต่อไป เรื่อง *ข้ามสีทันดร* ของ กฤษณา อโศกสิน ตอบโต้วาทกรรมทางจิตวิทยาที่มักโทษว่าแม่คือผู้ผิดเมื่อลูกติดยาเสพติด นวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นกำลังใจอันเข้มแข็งของแม่ที่ช่วยให้ลูกก้าวพ้นวิกฤตของชีวิต และการที่แม่ต้องทนทรมานกับอาการอยากเสพยาของลูกก็ได้เป็นเพราะความรู้สึกผิด แต่เป็นเพราะความรักที่มีต่อลูกต่างหาก ในขณะที่พ่อเอาแต่ดุด่า หรือทิ้งภาระทั้งหมดไว้บนบ่าของแม่ เรื่อง *เนื้อใน* (พ.ศ. 2538) ของนักเขียนคนเดียวกัน ตอบโต้มายาคติเกี่ยวกับครอบครัวที่ทำให้ผู้หญิงต้องทนทุกข์อย่างไร้เหตุผล และปลุกให้ผู้หญิงกล้าที่จะก้าวออกจาก “พื้นที่คุ้นชิน” เพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตให้ดีขึ้น

นวนิยายหลายเรื่องได้กลับอุดมการณ์ความเป็นแม่โดยเน้นชีวิตครอบครัวที่สุดแสนจะทันทาน และผู้หญิงที่ฉลาดจะต้องกล้าปฏิเสธชีวิตเช่นนั้น นวนิยายบางเรื่องต่อต้านอุดมการณ์ปิตาธิปไตยด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่รุนแรง เช่น เรื่อง *แดดหนาว* และ *การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักไม่อาจเยียวยา* (Suvattanavanich, 2007, pp. 129-152) ซึ่งช่วยผ่อนคลาย “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ของผู้หญิงในระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าและทำร้ายผู้หญิงให้เจ็บปวด

การชมภาพยนตร์ก็เป็น “ที่พักพิงอารมณ์ความรู้สึก” ที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ที่สื่อถึง “รักแท้” ของพระเอกที่เป็นคนซื่อสัตย์ รักเดียวใจเดียว รักษาสัญญา มีความเป็น “สุภาพบุรุษ” และ “ชายรักครอบครัว” ที่ผู้หญิงชนชั้นกลางมีความปรารถนาและคาดหวัง แต่ต้องประสบกับความผิดหวังในชีวิตจริง หรือภาพยนตร์แนว “สยองขวัญ” ที่ผู้หญิงแสดงความรู้สึกโกรธและความเคียดแค้นออกมาอย่างเต็มที่เมื่อพบว่าผู้ชายที่เธอรักเป็นคนเห็นแก่ตัว อ่อนแอ อ่อนไหว หลงรักคนง่าย ความหมายของ “ความรัก” ในภาพยนตร์แนว “สยองขวัญ” นี้ มักจะสะท้อนความทุกข์ทรมานจากความรักที่ขาดสติ หรือการที่ผู้หญิงยึดติดกับความรักมากเกินไปจนตัดสินใจแก้ปัญหาในทางที่ผิด (Payomyol, 2009, pp. 208-211) การชมภาพยนตร์แนว “สยองขวัญ” จึงช่วยให้ผู้หญิงได้ทบทวนความหมายของ “ความรักโรแมนติก” และระมัดระวังความหมายของคำว่า “รัก” ที่ผู้ชายแต่ละคนใช้ เพราะมักจะสื่อความหมายไม่ตรงกับอารมณ์ความรู้สึกที่แท้จริงที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและผันแปร เพื่อจะไม่ตกเป็นเหยื่อของ “ความรัก” เหมือนกับผู้หญิงในภาพยนตร์

3. การอ่านและการปฏิบัติตาม “หนังสือแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิต”

หนังสือ “แนะนำแนวทางการดำเนินชีวิต” ที่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา มีหลายแนวด้วยกัน บางแนวเป็นเสมือน “เข็มทิศชีวิต” ที่ช่วยชี้ทางให้แก่ผู้มี “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ให้ได้ค้นพบเป้าหมายใหม่ของชีวิต สร้างอารมณ์ความรู้สึกใหม่ให้กล้าที่จะลงมือทำสิ่งต่างๆ เพื่อบรรลุความสำเร็จ จนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและมีความสุขในชีวิต หนังสือเหล่านี้รวมทั้ง “ห้องเรียนเข็มทิศชีวิต” ได้กลายเป็น “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ของผู้หญิงจำนวนมาก

หนังสือและ “ห้องเรียนเข็มทิศชีวิต” มักแสดงให้เห็นว่า “ใจ” เป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์แล้วก้าวไปสู่ความสำเร็จ (Na Pattalung, 2016, p. 13) เช่น ฐิตินาถ ณ พัทลุง สอนว่า “เพราะใจภายในเป็นตัวกำหนดโลกภายนอก กำหนดคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมภายนอกของชีวิตเรา ดังนั้น ไม่ว่าสถานการณ์ภายนอกกำลังเกิดอะไรขึ้นก็ตาม เราจะต้องรักษาใจภายในให้รู้สึกมีความสุข มั่งคั่ง ดีพอเสมอ รู้สึกว่ามีพอ แต่ทำทุกอย่างเต็มกำลัง” หรือ “การรู้ทันใจตัวเอง... วินาทีนั้น ใจไม่หลง มีแต่ความรู้สึกตัว เป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง” (Na Pattalung, 2004, p. 64)

เนื่องจากการทำงานนอกบ้านเป็นส่วนสำคัญในชีวิตของผู้หญิงชนชั้นกลาง หนังสือชุด เข็มทิศชีวิต จึงช่วยชี้ทางในการปรับเปลี่ยน “ใจ” เพื่อให้มีความสุขในการทำงานนอกบ้านด้วย เช่น “หลายคนอาจรู้สึกวุ่นวายในองค์กรที่เราทำงานอยู่มีวิธีการดำเนินธุรกิจที่ไม่สอดคล้องกับจิตสำนึกของเรา...แม้ว่าจะมีหลายอย่างที่ไม่ถูกใจ ก็ปรับจิตใจเราให้เข้าใจคนอื่น ได้เห็นประโยชน์ที่เราสามารถใช้ปัญญา...มีความสุขที่ได้เรียนรู้จากทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งสิ่งดีและร้ายอยู่ที่การวางใจให้ถูกต้อง ความสุขสงบของจิตอยู่ตรงหน้าเราตลอดเวลา ไม่ต้องรออนาคต แต่เป็นที่นี่เดี๋ยวนี้” (Na Pattalung, 2004, p. 153)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการปรับเปลี่ยน “ใจ” จะทำให้เกิดความสุข แต่เป้าหมายของชีวิตมิใช่ความสุขที่ “ใจ” เท่านั้น เพราะชนชั้นกลางปรารถนาจะสร้างตัวตนที่น่าภาคภูมิใจจากความสำเร็จในการทำงาน โดยพยายาม “ทำทุกอย่างเต็มกำลัง” หนังสือประเภท “แนะนำแนวทางการดำเนินชีวิต” จึงมักชี้ให้เห็นว่า “ใจ” ที่ปรับเปลี่ยนแล้วนี้เป็นปัจจัยให้การทำงานประสบความสำเร็จ ความสุขจึงเกิดจาก “ความสำเร็จในการทำงาน” ซึ่งมีได้มีความหมายในแง่ของความมั่งคั่งร่ำรวยเท่านั้น หากแต่ความร่ำรวยก็เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่มีความสำคัญมาก เพราะทำให้ผู้หญิงมีตัวตนใหม่ที่รู้สึกภาคภูมิใจว่าตัวเองเป็นคนเก่ง มีความสามารถสูง อีกทั้งยังมีโอกาสใช้ชีวิตอย่างคนที่มีฐานะดี โดยที่วัฒนธรรมบริโภคนิยมทำให้ความสามารถในการบริโภคสินค้ากลายเป็นเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จและความมีเกียรติยศที่สำคัญ และความร่ำรวยยังทำให้ผู้หญิงสามารถช่วยเหลือคนอื่นๆ หรือทำประโยชน์ต่อสังคมได้มาก จนเกิดความสุขและความภาคภูมิใจ (Na Pattalung, 2004, p. 68) (ต่างจากในอดีตที่ความรู้สึกภูมิใจในการทำงานเพื่อส่วนรวมเป็นเรื่องของผู้ชาย) บันทึกของผู้หญิงจำนวนมากที่ผ่านการอบรมใน “ห้องเรียนเข็มทิศชีวิต” สะท้อนระบบคุณค่าและอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ความสำเร็จในการทำงานยังช่วยปลดปล่อยผู้หญิงออกจากกรอบพันธนาการ และทำให้ผู้หญิงมีตัวตนใหม่อีกด้านหนึ่ง นั่นคือ “เป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง” ไม่ใช่รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวอยู่ตลอดเวลาแม้แต่ในเวลาที่ต้องออกไปทำงาน

ปรกติแล้วปัญญาชนและชนชั้นกลางไทยคิดว่าความสำเร็จทาง “ใจ” และทาง “วัตถุ” เป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกัน เพราะตีความว่าความสำเร็จทางจิตใจหมายถึงความสงบสุข การปล่อยวาง การไม่ยึดติดอยู่กับวัตถุหรือเกียรติยศชื่อเสียง (หรือ “ลาภ ยศ สรรเสริญ”) อีกทั้งยังมีนัยทางจริยธรรม กล่าวคือความสำเร็จทางจิตใจเป็นเรื่อง

สูงส่งดั่งงาม การยึดติดกับความสำเร็จทางวัตถุเป็นความตกต่ำทางจิตใจ แต่ *ฐิตินาถ ณ พัทลุง* ได้ทำให้ความสำเร็จทางวัตถุเป็นสิ่งที่ถูกต้องดั่งงาม โดยทำให้ความสำเร็จทาง “ใจ” และทาง “วัตถุ” สัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น ความสำเร็จทางใจหมายถึงจิตใจที่เข้มแข็ง มองทุกสิ่งด้วยจิตใจที่แตกต่างจากเดิม เช่น เปลี่ยนมารักพ่อแม่จากเดิมที่เคยมีความขัดแย้งกัน หรือกลับมารักสามีเพราะเปลี่ยนมามองว่าสามีเป็นคน “อ่อนโยน มีใช้อ่อนแอ” ฯลฯ และ “ใจ” เช่นนี้เองที่เป็นเหมือน “กรรมดี” ทำให้มีอานิสงส์ตามมา คือความร่ำรวยและความสำเร็จในชีวิต ทุกๆ ด้าน รวมทั้งชีวิตครอบครัว

อาจกล่าวได้ว่า ความสำเร็จในการสร้างความร่ำรวยเป็นเป้าหมายใหม่ในชีวิตของชนชั้นกลางไทย แต่ชนชั้นกลางถูกสอนให้เชื่อว่าความโลภเป็นความเลว ความเห็นแก่ตัว และความทะเยอทะยาน *ฐิตินาถ ณ พัทลุง* กลับทำให้ “ลูกศิษย์” รับรู้ว่าการสร้างความร่ำรวยเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม ดั่งบันทึกของผู้หญิงคนหนึ่งว่า

“อดีตนั้น เราเกลียดทุกคนที่มีเงิน... ภูมิใจว่าเรานี้ดีจริงๆ...ห้ามพูดถึงเงิน ห้ามขายของ ห้ามพรีเซนต์ตัวเอง ห้ามเรียกร้องค่าตัว ถ้าใครทำแบบนั้น คือคนที่นิสัยไม่ดี คือพวกทะเยอทะยาน... ..ในห้องเรียนเข้มงวดชีวิต ...ครูอ้อยสอนว่าโลกที่แท้จริงเหลือเฟือ มีความสุข โสดเล่น มั่งคั่ง... ครูพาเราไปเห็นคนรวยที่ดี...ได้ช่วยเหลือผู้คน... ..พ่อแม่...รอให้เราได้เติบโต เป็นเกียรตินิยม ศักดิ์ศรีของวงศ์ตระกูล...วันนี้เรามีความสุขมาก...ออกมาทำความฝัน ทำงานแห่งชีวิต...ทำให้เราร่ำรวย ร่ำรวยจากข้างใน จนล้นออกมาเป็นเงินในชีวิตจริงๆ ...ตอนนี้ตั้งใจทำงานเต็มศักยภาพ ได้เงินสมความสามารถความตั้งใจ...ราวทุกอย่างเป็นปาฏิหาริย์...จากที่ไม่เคยกล้าขายของ มาเป็นคนขายของเต็มตัว...” (<https://ko-kr.facebook.com/DDNARD/posts/1313615702011892/>)”

หนังสือ “แนะนำแนวทางการดำเนินชีวิต” จึงเป็น “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ของผู้หญิงชนชั้นกลางที่ตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกทั้งเก่าและใหม่ที่ผสมปนเปกันอยู่ในใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความปรารถนาที่จะทำหน้าที่ต่อครอบครัว ทั้งในฐานะ “เมีย” “แม่” และ “ลูกสาว” ที่ดี ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยสร้างความหวังให้แก่ผู้หญิงที่จะทำงานเพื่อมีรายได้มากๆ และใช้รายได้นั้นในการทำให้อาชีพ ลูก และพ่อแม่มีความสุข ในขณะเดียวกัน ความสำเร็จในการจัดการกับปัญหาที่สั่งสมอยู่ใน “ใจ” และนำชีวิตไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ก็สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจ มีตัวตนใหม่ที่มีคุณค่าทั้งต่อตัวเอง ครอบครัว และสังคม ไม่ใช่เป็นคนไร้ค่าอีกต่อไป

นอกจากตัวอย่างข้างต้นนี้แล้ว ผู้หญิงชนชั้นกลางไทยยังมี “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ในรูปแบบอื่นๆ อีกมาก อาทิ การเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและลัทธิพิธีต่างๆ การอ่านหนังสือธรรมะแนวใหม่ การเข้าร่วมในชมรมหรือสมาคมที่ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม การเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (new social movements) หรือในประชาสังคม (civil society) ต่างๆ รวมทั้งในชุมชนออนไลน์ ฯลฯ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” เหล่านี้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งกลายเป็น “ชุมชนทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่มีลักษณะเสมอภาค มีอิสรภาพ และเสรีภาพมากขึ้น เมื่อเข้าไปอยู่ใน “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” เช่นนี้นานวันเข้า อารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ของผู้หญิงก็ตกตะกอนจนทวีความเข้มข้นขึ้นเป็นลำดับ โดยที่ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ระบบคุณค่าและอารมณ์ความรู้สึกใหม่ขยายออกไปสู่สังคมวงกว้าง จนอาจกล่าวได้ว่าเกิดการก่อรูปของ “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่” หรือ “มาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกใหม่” ขึ้นมาแล้ว

ข้อจำกัดของความเปลี่ยนแปลง

ถึงแม้ว่าผู้หญิงชนชั้นกลางไทยจะมีอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ มาแล้วหลายทศวรรษ แต่การเปลี่ยนไปสู่ “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่” ก็มี “ข้อจำกัด” อยู่มาก จากเงื่อนไขต่างๆ ในสังคมและวัฒนธรรมไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อิทธิพลของ “วิธีคิดแบบพุทธ” ทำให้อารมณ์ความรู้สึกเดิมยังคงมีพลังอย่างมาก เพราะมุ่งสอนให้คนไทย “ทำใจ” ให้ยอมรับความเป็นไปต่างๆ ในชีวิต นวนิยายเรื่อง *ความสุขของกะทิ* ของ งามพรรณ เวชชาชีวะ สะท้อนอิทธิพลของวิธีคิดแบบพุทธของผู้หญิงชนชั้นกลางไทย ที่มองว่าชีวิตของแต่ละคนเป็นเหมือนบทเพลงต่างลีลา ต่างจังหวะ มีทั้งโศกเศร้าเหงาซึ่ง ทั้งสุขสนุก เร่งร่า คละเคล้ากันไป ยามทุกข์ คงไม่มีอะไรดีไปกว่าความอดทนและรอให้ทุกอย่างผ่านไป ยามสุขก็คงไม่หลงลืมว่าวันข้างหน้าอาจมีสิ่งเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ และยอมรับว่า “บางทีชีวิตก็ไม่มีคำอธิบาย แม่เคยบอกไว้อย่างนั้น” (Vejjajiva, 2010, p. 45)

ในทศวรรษ 2540 นวนิยายจำนวนมากยังคงสืบทอดระบบคุณค่าเดิม แม้แต่เรื่อง *นายกหญิง* (พ.ศ. 2544) ของ ทมยันตี ก็ยกย่องคุณลักษณะของ “แม่” และสร้างความเป็นผู้นำในแบบของผู้หญิงโดยไม่ต้องใช้อำนาจ เพราะ *นายกหญิง* ได้รับการปลูกฝังทางด้านวินัยกับคุณสมบัติของ “ความเป็นหญิง” ที่อบอุ่นเอื้ออาทร สนใจทุกข์สุขของผู้คนรอบข้าง ซึ่งช่วยให้ทำหน้าที่ได้ดีกว่าผู้ชาย โดยที่ผู้หญิงที่เป็นผู้นำประเทศในนวนิยายเรื่องนี้มีความผูกพันกับระบบคุณค่าเดิมอย่างมาก (Suvattanavanich, 2007, pp. 150-151) ผู้เขียนไม่ได้แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างอำนาจที่ซับซ้อนในรัฐที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากร กลับเน้นบทบาทของผู้หน้าที่เป็น “คนดี” ที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

งานเขียน “แนะนำแนวทางดำเนินชีวิต” ของผู้เขียนหลายคน รวมทั้ง *ฐิตินาถ ณ พัทลุง* ไม่เคยเสนอให้คนในสังคมรวมพลังกันต่อสู้ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง หรืออุดมการณ์ แต่คือการหาทางยุติ “ความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ความรู้สึก” ของแต่ละคน โดยจัดการที่ “ใจ” ของตนเอง ซึ่งทำให้ความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิตทั้งเรื่องครอบครัวและการงานล้วนแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการพัฒนา “ใจ” ของผู้หญิงเอง ทศนะเช่นนี้กลายเป็นวิธีคิดที่กดทับผู้หญิงที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต ทำให้เกิด “ความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ความรู้สึก” มากขึ้น โดยที่ตัวผู้หญิงเองและคนที่แวดล้อมไม่ได้ตระหนักว่ามีปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากไม่มีโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัวและการงาน รวมทั้งมีวัฒนธรรมทางความคิดและระบอบอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นรากฐานของการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสามีกับภรรยาที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียเปรียบด้วย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาปฏิบัติการของผู้เข้า *ห้องเรียนเข้มทิศชีวิต* จำนวนมากที่เขียนบันทึกถึงความเปลี่ยนแปลงอย่าง “*ปาฏิหาริย์*” ที่เกิดแก่ชีวิตของตนเอง ก็สะท้อนสถานะที่ขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพทางปัญญาของตนเอง อีกทั้งความสำเร็จยังมีความหมายในแง่ความสุขของพ่อแม่และครอบครัว ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำความหมายของผู้หญิงในฐานะ “ลูกสาว” “เมีย” และ “แม่” ที่ทำให้ผู้หญิงมีอิสรภาพและเสรีภาพในการใช้ชีวิตและการทำนายน้อยกว่าผู้ชายเป็นอย่างมาก

ในทศวรรษ 2540 นวนิยายยังคงสะท้อนว่าผู้หญิงควรให้ความสำคัญกับครอบครัวมากกว่าความเจริญก้าวหน้าในการทำงานซึ่งเป็น “*โลกของผู้ชาย*” ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะก้าวเข้าไปสู่ “*โลก*” นั้นได้ด้วยความรู้ความสามารถก็จริง แต่โลกนั้นไม่ได้ให้ความสุขที่แท้จริงแก่ผู้หญิง นวนิยายอีกจำนวนมากทำให้ความรัก ความอดทน และการเสียสละอย่างปราศจากเงื่อนไขของ “*เมีย*” และ “*แม่*” ฝังลึกอยู่ในจิตใจของผู้หญิง เช่น *ราตรี*

ประดับดาว (พ.ศ. 2542) ของ ว. วนิจฉัยกุล ซึ่งภรรยายังคงทำหน้าที่ “เมีย” และ “แม่” อย่างดีที่สุด ให้อภัยและสนับสนุนความเจริญก้าวหน้าของสามีแม้ว่าสามีจะไปมีหญิงอื่น ทำให้สามีที่เผชิญกับมรสุมทางการเมืองสามารถต่อสู้ดิ้นรนฟันฝ่า และกลับมาสร้างครอบครัวที่มีความสุขอีกครั้งหนึ่ง (Suvattanavanich, 2007, pp. 77-166)

นวนิยายบางเรื่องที่แต่งโดยนักเขียนผู้หญิงชั้นนำ เช่น ทมยันตี โปต้น กฤษณา อโศกสิน ว. วนิจฉัยกุล ฯลฯ ผู้หญิงตอบโต้สามีหรือผู้ชายที่ทำร้ายตัวเองด้วยการแค้น แต่ในที่สุดแล้วก็ได้รับ “ผลกระทบ” อย่างสาสม ซึ่งผู้ที่กระทำ “กรรมชั่ว” เหล่านี้ล้วนแต่เป็น “แม่” ที่ต่อสู้กับอำนาจของผู้ชายโดยลำพัง และเรื่องก็จบลงโดยผู้หญิงเป็นผู้แพ้ นวนิยายจึงไม่ช่วยให้ผู้หญิงเรียนรู้ที่จะสร้างกลไกเชิงสถาบันในการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียม นอกจากนี้ความคิดเกี่ยวกับเพศวิถีในนวนิยายจำนวนมากแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้างมาก โดยผู้เขียนทำให้ “แม่” บางคนในนวนิยายมีบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว มีเสน่ห์ทางเพศเป็นพิเศษ และกล้าที่จะละเมิดมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิง แต่ในท้ายที่สุดแล้วอุดมการณ์ “ความเป็นแม่” ก็กลับเพศวิถีไม่ให้ความหมาย “คุณค่าที่แท้จริงของผู้หญิง” ยังคงได้รับการเชิดชูสรรเสริญในภาพของ “ความเสียสละของแม่” และ “ความรักที่มีต่อลูก” เช่นเดียวกับในอดีตที่ผ่านมา (Suvattanavanich, 2007, pp. 60-101) ตราบจนถึงปัจจุบันจึงยังมีความวิเคราะห์ว่า “เมล็ดพันธุ์แห่งชายเป็นใหญ่นั้นยังคงอยู่ อยู่ในการเมือง อยู่ในศาสนา ตำราเรียน นิยายคลาสสิก นิทานเด็ก อยู่ในผู้หญิง อยู่ในผู้ชาย เมล็ดพันธุ์นี้ทำให้เราเชื่อว่า ผู้ชายแข็งแกร่งกว่า ผู้ชายเก่งกว่า ฉลาดกว่า ควบคุมอารมณ์ได้ดีกว่าผู้หญิง จึงสมควรมีอำนาจมากกว่า” (Phuying pleng saeng, 2020)

ข้อจำกัดของความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่” ที่ก่อรูปขึ้นมายังไม่มีพลังอย่างเพียงพอที่จะกลายเป็น “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกหลัก” ในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ก็มีปฏิบัติการของผู้หญิงจำนวนมากที่ตอบโต้และต่อต้านระบบคุณค่าและระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิมอย่างจริงจัง และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เกิดขึ้นก็จะส่งผลให้ “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่” นี้มีพลังมากขึ้นในอนาคตอันใกล้อย่างแน่นอน

สรุป

ในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ในบริบทที่ผู้หญิงชนชั้นกลางในเขตเมืองมีการศึกษาสูงขึ้น ออกไปทำงานนอกบ้านโดยอาศัยความรู้ความสามารถระดับสูง และบางส่วนสามารถก้าวขึ้นไปเป็นผู้มีอำนาจระดับต่างๆ ทำให้ผู้หญิงชนชั้นกลางเกิดตัวตนใหม่ และก้าวเข้าสู่ระบอบเกียรติยศใหม่ที่มาจากการสำเร็จในการทำงาน ส่งผลให้มีอารมณ์ความรู้สึกใหม่และความคาดหวังใหม่ๆ ในชีวิต แต่ผู้หญิงชนชั้นกลางเหล่านี้ยังไม่อาจตัดขาดจากมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกเดิม เพราะได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวและสื่อมวลชนอย่างเข้มข้น และยังเป็นผู้ตั้งครุฑ ให้นมลูก และเลี้ยงดูลูกอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่ยังเป็นทารกอีกด้วย กล่าวได้ว่าผู้หญิงชนชั้นกลางมีอารมณ์ความรู้สึกทั้งเก่าและใหม่ทับซ้อนกัน โดยภูมิหลังและประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกันในบางด้าน (เช่น ภูมิหลังทางชนชั้น ชาติพันธุ์ ถิ่นที่อยู่ การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ส่วนตัวในบางเรื่อง) ทำให้มีส่วนผสมของอารมณ์ความรู้สึกเก่าและใหม่ในสัดส่วนที่แตกต่างกันออกไป

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้หญิงตกอยู่ในสภาวะ “สองจิตสองใจ” ซึ่งทำให้พยายามทำตามมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกทั้งสองด้านไปพร้อมกัน โดยไม่อาจตัดด้านใดด้านหนึ่งออกไปจากจิตใจได้อย่างเด็ดขาด อีกทั้งยังต้องดำเนินชีวิตอยู่ในครอบครัวและสังคมที่ระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิมและอุดมการณ์ปิตาธิปไตยยังคงมีอิทธิพลในการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสามีกับภรรยา ทำให้ผู้หญิงชนชั้นกลางต้องเผชิญกับ “ความทุกข์ทรมาน

ทางอารมณ์ความรู้สึก” ในชีวิตประจำวัน เพราะในขณะที่ทำตามมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกในด้านใดด้านหนึ่ง ก็เกิดความคับข้องใจที่ไม่อาจทำตามมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกในอีกด้านหนึ่งได้ ผู้หญิงจำนวนมากต้องล้มเหลวในการทำงานหรือในชีวิตครอบครัว และผู้หญิงอีกจำนวนมากต้องล้มเหลวในชีวิตทั้งสองด้าน ทำให้เกิดการลงโทษตัวเองด้วยความรู้สึกผิด ในขณะที่เดียวกันก็นำไปสู่ความตึงเครียดและความแตกร้างในความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสามี เพราะ การเกิดตัวตนใหม่และอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ล้วนแต่ส่งผลให้ผู้หญิงชนชั้นกลางไม่อาจทำตามความคาดหวังของสามีและความคาดหวังของตนเองในบางแง่ทั้งสิ้น ซึ่งถ้าหากชีวิตคู่จบลงด้วยการหย่าร้าง หรือไม่อาจดูแลลูกให้ประสบความสำเร็จในชีวิตได้ ผู้หญิงก็ยังถูกลงโทษทั้งโดยตนเองและโดยคนอื่นๆ ในสังคมมากขึ้นไปอีก

“ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ทำให้ผู้หญิงพยายามสร้างหรือเข้าร่วมใน “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ซึ่งอาจกลายเป็น “ชุมชนทางอารมณ์ความรู้สึก” ของผู้หญิงแต่ละกลุ่ม “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” เหล่านี้ ไม่เพียงแต่จะช่วยให้ผู้หญิงเป็นอิสระจากระบบอารมณ์ความรู้สึกเดิมที่เคยกดทับจิตใจ แต่ยังช่วยให้รู้สึกถึงคุณค่าและความสำคัญของตัวเอง สามารถเรียนรู้จากความผิดพลาดในอดีต และพัฒนา “ใจ” ให้เข้มแข็ง เชื่อมั่นที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จตามความใฝ่ฝันโดยพึ่งตัวเองได้ มีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคในการคิด รู้สึก และกระทำในสิ่งที่ตัวเองปรารถนา และมีความสุขจากความภาคภูมิใจใน “ตัวตนใหม่” ที่ “เก่ง” “ดี” และ “มีเกียรติ” จนกระทั่งรู้สึกได้อย่างแท้จริงว่าตนเองมีอิสระและมีคุณค่า

ผู้หญิงบางส่วนมีระบบคุณค่าและระบบอารมณ์ความรู้สึกใหม่อย่างเข้มข้น จึงตอบโต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่อย่างรุนแรง เช่น การเขียนหรืออ่านวรรณกรรมแนวอีโรติก ที่ผู้หญิงมีเสรีภาพในการหาความสุขทางกามารมณ์ตามอำเภอใจ ผู้หญิงอีกส่วนหนึ่งมีระบบคุณค่าและระบบอารมณ์ความรู้สึกใหม่ที่ยังอยู่ในกรอบของความหมายเดิมของ “ความเป็นหญิง” ในบางมิติ จึงเลือกสร้างหรือเข้าสู่ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่มีลักษณะประนีประนอม เช่น การเข้าสู่ชมรมแม่เลี้ยงเดี่ยวบางชมรม การอ่านหนังสือแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตของ ฐิตินาถ ณ พัทลุง การเข้าร่วมในชุมชนทางศาสนาหรือลัทธิพิธีบางอย่าง หรือการอ่านวรรณกรรมของนักเขียนหญิงบางคนที่ยังคงให้ความสำคัญกับความเป็นแม่ แต่ปฏิเสธอำนาจของสามี เป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะมี “ข้อจำกัดของความเปลี่ยนแปลง” อยู่ไม่น้อย หากแต่ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ที่ขยายตัวในหลายรูปแบบก็ได้กลายเป็นที่บ่มเพาะอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ ให้เติบโตและงอกงามอย่างรวดเร็ว จนเกิดการก่อรูปของ “ระบบอารมณ์ความรู้สึกใหม่” ขึ้นมาในสังคมไทย ทั้งนี้ การไปสู่ “ที่พักพิงทางอารมณ์ความรู้สึก” ต่างๆ ล้วนสะท้อนถึงการต่อต้าน (resistance) ในลักษณะที่ผู้หญิงชนชั้นกลางพอจะทำได้ภายใต้เงื่อนไขและบริบทแวดล้อมที่ก่อให้เกิดภาวะ “สองจิตสองใจ” จากการทับซ้อนกันของอารมณ์ความรู้สึกเก่าและใหม่ ซึ่งเมื่อการต่อต้านนี้ขยายออกไปในสังคมวงกว้าง ก็จะกลายเป็นอารมณ์ความรู้สึกร่วม (collective emotion) ที่มีพลังมากพอที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคมโดยรวม ให้นิยมเข้าหาความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพมากขึ้น

อนึ่ง ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ก็ส่งเสริมอารมณ์ความรู้สึกแบบปัจเจกชนนิยมและการพึ่งตัวเองของปัจเจกบุคคล ทำให้อารมณ์ความรู้สึกใหม่และระบบคุณค่าใหม่มีพลังมากขึ้น ซึ่งเมื่อได้รับการเกื้อหนุนจากเทคโนโลยีการสื่อสารยุคดิจิทัล ก็ขยายอิทธิพลออกไปในวงกว้าง แม้ว่าจะยังไม่กลายเป็นมาตรฐานใหม่หรือระบบอารมณ์ความรู้สึกใหม่ในชีวิตของผู้หญิงชนชั้นกลางส่วนใหญ่ก็ตาม

ในด้านหนึ่ง “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่” ของผู้หญิง นำไปสู่ความแตกร้างของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ชายเองก็เกิด “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” จากอิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมมวลชน เช่น มวย ฟุตบอล นิตยสารสำหรับผู้ชาย สถาบันบันเทิง ฯลฯ ที่ผลิตซ้ำความหมายเดิมของ “ความเป็นชาย” แต่ในชีวิตจริงนั้นผู้ชายส่วนใหญ่ไม่สามารถทำตามมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกเดิมได้ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้หญิงมีการศึกษาและตำแหน่งการงานสูงขึ้น มีอารมณ์ความรู้สึกใหม่ๆ เกิดขึ้น ซึ่งทำให้ผู้หญิงยอมรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามระบบคุณค่าและอารมณ์ความรู้สึกเดิมน้อยลง ทำตามความปรารถนาของตัวเองมากขึ้น และสังคมโดยรวมก็ให้ความสำคัญแก่ความเสมอภาคทางเพศมากขึ้น ทำให้ผู้ชายจำเป็นต้องยอมรับความเสมอภาคมากขึ้นเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การยอมรับความสัมพันธ์ที่เสมอภาคนี้ก็ย้อนแย้งกับความหมายของ “ความเป็นชาย” จึงส่งผลให้ผู้ชายมีความรู้สึกสูญเสียความสำคัญในครอบครัวและความภาคภูมิใจในตัวเอง และในหลายกรณีก็ปรากฏว่าความตึงเครียดหรือ “ความทุกข์ทนทางอารมณ์ความรู้สึก” ของผู้ชาย ทำให้ “ความรักที่ก่อปรด้วยมิตรภาพและความจริงใจ” ต้องเสื่อมทรุดหรือสลายไป และในบางกรณีก็ถึงกับใช้ความรุนแรงในการตอบโต้ผู้หญิง ซึ่งยิ่งทำให้ผู้ชายต้องสูญเสียความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในเกียรติยศของตัวเองมากยิ่งขึ้น เพราะได้ละเมิดมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกทั้งเก่าและใหม่ในใจของตนเองและในสังคม ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ความรู้สึกของ “สุภาพบุรุษ” “ลูกผู้ชาย” หรือ “ชายรักครอบครัว” ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง “ระบอบอารมณ์ความรู้สึกใหม่” ของผู้หญิงชนชั้นกลาง และบทบาทที่เป็นจริงของผู้หญิงที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในการทำงานและในชีวิตครอบครัว เมื่อประกอบกับความเปลี่ยนแปลงของผู้ชายบางส่วนที่เห็นความสำคัญของ “เสรีประชาธิปไตย” ที่พึงมีในสังคมทุกระดับ ก็ย่อมจะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนทั้งระบอบอารมณ์ความรู้สึกและโครงสร้างอำนาจในครอบครัวและในสังคมไทยโดยรวม ดังที่เริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนขึ้นแล้วในปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงของความคิด ระบบคุณค่า และระบบอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลางไทย พ.ศ. 2500-2560” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สกสว.

เอกสารอ้างอิง

- Atsadamongkhon, S. (2009). Kwa cha pen maeliang dieo nai sangkhom Thai [กว่าจะเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย]. In Werakultawan, S. (Ed.). *Pen phomae lang chiwit khu yaek thang: mummong dan kotmai, miti ying chai lae wat kam* [เป็นพ่อแม่หลังชีวิตคู่แยกทางมุมมองด้านกฎหมายมิติหญิงชายและวัฒนธรรม] (pp. 179-183). Chiang Mai: Heinrich Boll.
- Ba noi rak inoi. (2014). *Thammai rao thung khi hung mak laeo khit pai eng wa faen cha nok chai chitchai rao fungsan mak mak loei* [ทำไมเราถึงซี้หึงมาก แล้วคิดไปเองว่าแฟนจะนอกใจ จิตใจเราฟุ้งซ่านมากๆ เลย]. Retrieved from <https://pantip.com/topic/31494436>.
- Boonsrirote, P. (1996). *An analysis of woman writers of erotic works*. (Doctoral thesis, Communication Arts Library, Chulalongkorn University).
- Charoenphon, S. (2005). *Phyuing kap sangkhom nai wannakam Thai yuk fong sabu* [ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทอง]. Bangkok: Matichon.
- Chechang, U. (2012). *The Relationship Between Language and Ideologies in Narratives for Children in National Children's Day Books Published during 1980-2010*. (Doctoral thesis, Faculty of Arts, Chulalongkorn University)
- Eoseewong, N. (1995). Prawattisat thi nua prawattisat nai phu chana sip thit khong ya khop [ประวัติศาสตร์ที่เหนือประวัติศาสตร์ใน ผู้ชนะสิบทิศ ของยาขอบ]. *Art and Culture*, 10(1). 106-115.
- Fongkaew, K. (2011). Negotiating Evading and Anxiety: An Ethnography of Sexuality and Popular Culture Among Female Teenagers in Chiang Mai City. *Journal of Social Sciences*, 23(1-2). 189.
- Guttalang, P. (2018). *Concepts of femininity and masculinity in Satrisarn Magazine, 1948-1996*. (Doctoral thesis, Faculty of Arts, Chulalongkorn University).
- Jaratjarungkiat, T. (2006). Chalat suai ruai keng: kansang khunkha choeng sanya phan ruang lao nai khotsana khong nittayasan phuying Thai [ฉลาด สวย รวย เก่ง: การสร้างคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ผ่านเรื่องเล่าในโฆษณาของนิตยสารผู้หญิงไทย]. In Hongladarom, K. (Eds.). *Phonlawat khong phasa Thai patchuban* [พลวัตของภาษาไทยปัจจุบัน]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Jiararattanakul, Y. (2008). Kham tham yot hit nai kholam tham top ruang phet [คำถามยอดฮิตในคอลัมน์ถามตอบเรื่องเพศ]. In Boonmongkon, P. (Eds.), *Chut khrongkan wichai kansang lae chatkan khwamru dan phet withi phet phawa lae sukkhaphap thang phet* [ชุดโครงการวิจัยการสร้างและจัดการความรู้ด้านเพศวิถี เพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ]. Nakhornpathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University.

- Kaewjungate, W. (2010). *The Ideology of Masculinity in Men's Advertising Discourse in Men's Magazines*. (Doctoral thesis, Faculty of Arts, Chulalongkorn University).
- Kala mae phanlan khrai yak ruai tong du tua mae ma laeo [กาละแมร์พันล้าน ใครอยาก รวย ต้อง ดู ตัว แม่'มา'แล้ว]. (2020). Retrieved from https://www.thairath.co.th/entertain/news/1741968?utm_source=microsoft&utm_medium=referer.
- Kalamare. (2020, August 23). *SUPER MARE* [Video file]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=KAfbWutLWgk>.
- Kham klon son ying [คำกลอนสอนหญิง]. (n.d.). Retrieved from vajirayana.org.
- Kittimahacharoen, S. (2008). *"Gentleman" in the Literary Works of King Rama VI and Sriburapha*. (Doctoral thesis, Faculty of Arts, Chulalongkorn University).
- Kongsuwan, W. (2002). *Kansuksa priapthiap bot khotsana nai nittayasan mung klum paomai phet chai lae phet ying* [A Comparative Study of Gender Language in Magazine Advertising]. (Doctoral thesis, Faculty of Arts, Thammasat University).
- Louiyapong, K. (1996). *A content analysis of the presentation of masculinity in Singha beer commercials*. (Doctoral thesis, Communication Arts Library, Chulalongkorn University).
- Maemai huachai kraeng ngoen sipha bat phlik chiwit fa wikritkhowit raidai duan sam mun [แม่มาย หัวใจแกร่ง เงิน 15 บาท พลิกชีวิต ฝ่าวิกฤตโควิด รายได้เดือนสามหมื่น (2020)]. (2020). Retrieved from <https://www.thairath.co.th/scoop/1908851>.
- Montrithanasan, N. (2014). *Dotdio mai dieodai chomrom khruakhaikhropkhrua liang dieo* [โดดเดี่ยวไม่เดิยว ดาย ชมรมเครือข่ายครอบครัวเล็ยงเดี่ยว]. Retrieved from <https://www.posttoday.com/social/general/328974>.
- Na Pattalung, T. (2004). *Khemthit chiwit nung ton itsaraphap thang kanngoen lae chitchai* [เข็มทิศชีวิต 1 ตอน อีสราภาพทางการเงินและจิตใจ]. Bangkok: SE-ED.
- Na Pattalung, T. (2016a). *Rit haeng chai* [ฤทธิ์แห่งใจ]. Bangkok: SE-ED.
- Nirannoot, K. (2003). *Perpetuation of patriarchy through women's magazines*. (Doctoral dissertation, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University).
- Paksukjareon, Thaksa-on. (2020). ทักซอร ภัคดีสุขเจริญ. *Tuk ruang thi phan khao ma nai chivit oen bot-rian thi hai khunkha hai rao dai rianru* [Every matter that comes into life is valuable lesson to learn]. Retrieved from <http://mthai.com/women/68700.html>.
- Payomyol, C. (2009). *Love and its signification process in genres of Thai films*. (Doctoral thesis, Communication Arts Library, Chulalongkorn University).
- Phuying pleng saeng. (2020). *Sangkhom Thai yang tongkan femini* [สังคมไทยยังต้องการเฟมินิสต์]. Retrieved from https://prachatai.com/journal/2020/06/88297?ref=internal_update_title.

- Prasopsombat, L. (2009). kwa cha pen maeliang dieo nai sangkhom Thai [กว่าจะเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย]. In Werakultawan, S. (Eds.). *Pen phomae lang chiwit khu yaek thang: mummong dan kotmai, miti ying chai lae wat kam* [เป็นพ่อแม่หลังชีวิตคู่แยกทางมุมมองด้านกฎหมายมิติหญิงชายและวัฒนธรรม] (pp. 204-235). Chiang Mai: Heinrich Boll.
- Rang Rong. (1988). *Laeo rao ko pruksa kan* [แล้วเราก็ปรึกษากัน]. Bangkok: Amarin.
- Satavetin, J. (2011). *Language of male domination in Thai women's magazines: men's and women's perspectives*. (Doctoral dissertation, Thammasat University)
- Sattayanurak, S. (2014). *Sip panyachon Sayam Lem Nung: Panyachon haeng ratthasomburanayasitthirat* [10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1: ปัญญาชนแห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์]. Bangkok: Openbook.
- Sattayanurak, S. (2014). *Sip panyachon Sayam Lem Song: Panyachon lang kan Patiwat song phan si roi chet sip ha* [10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2: หลังการปฏิวัติ 2475]. Bangkok: Openbook.
- Sodalee, K. (2019). The ProgressivismParadigm of Thai Female in Nara's NovelsDuring B.E. 2549-2558. *Mangrai Saan Journal*, 7(1). 55-65.
- Soythongdee, S. (2009). *The Presentation of Motherhood Ideology in Advertisement Discourse in Family Magazine*. (Doctoral thesis, Faculty of Arts, Chulalongkorn University).
- Sukwisith, W. (2011). *The relationship between language and ideologies in the Thai language textbooks for the Elementary School Curriculum B.E. 2503-2544: a critical discourse analysis*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Suvattanavanich, P. (2007). *Woman and motherhood in Thai novels, 1967-2003*. (Doctoral thesis, Faculty of Arts, Chulalongkorn University).
- Suwanna. (2019). (Mai) thuk phro sami thing botkhwa di di phua khun maeliang dieo [(ไม่) ทุกข์เพราะสามีทิ้ง - บทความดีๆ เพื่อคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว]. Retrieved from https://goodlifeupdate.com/inspiration/155068.html#cxrecs_s.
- Suwannakij, S. (2020). Thong samuthaeng arom khwaamru suk: William Reddy kap prawattisat arom khwaamru suk [ทองสมุทรแห่งร่มความรู้สึกรัก: วิลเลียม เรดดี กับประวัติศาสตร์อารมณ์ความรู้สึก]. In Prompayak, C. & Sakulleaw N. (Eds.). *Withi wittaya nai kansuksa prawattisat* [วิถีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์] (pp. 521-574). Bangkok: Siamparitut
- Thanaloetsombun, P. (2019). *Work – Life – Balance: Thang ok khong chiwit ngan lae kanmi but* [Work – Life – Balance: ทางออกของชีวิต งาน และการมีบุตร]. Retrieved from <https://www.the101.world/work-life-balance-seminar>.
- Thaweessit, S. (2007). Women, Men and Sexuality: Gender Studies in Anthropology. *Journal of Social Sciences*, 19(1). 311-357.

- UNFPA Thailand. (2016). *Raingan sathanakan prachakon Thai Pho.So. songphanharojhasippaet chomna khropkhrua Thai yuk koet noi ayu yun* [รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทย ยุคเกิดน้อย อายุยืน]. Bangkok: Author.
- Vasikasin, V., & Heamaprasith, S. (1998). *Sangkhom Thai khat wang yangrai kap phuying* [สังคมไทย คาดหวังอย่างไรกับผู้หญิง]. Bangkok: Thammasat University.
- Vejjajiva, N. (2010). *Khwam suk khong kathi (Phim khrang thi chetsiphok)* [The Happiness of Kati (76th ed.)]. Bangkok: Praew.
- Wiboolyasarin, K. (2004). *The Comparison of Representations of Modern and Postmodern Women in Thai and American Movies*. (Doctoral dissertation, Mass Communication, Chulalongkorn University).
- Wongsupachainimit, S. (2016). *The Study of status and roles of female characters in NARA's Novels*. (Doctoral thesis, Burapha University)
- Yoschalermwong, T. (2017). Memoir of A Real Man and Morning Flight: Chamaiporn Sangkrajang's Bildungsromans. *Humanities and Social Sciences*, 34(1). 133.